

LIGET

2022-12
december

TARTALOMJEGYZÉK [XXXV. évfolyam 12. szám]

A 21. SZÁZAD FORGATÓKÖNYVEI

Kapitány Máté A HOLNAP EMBERE	4
Csongor Andrea TÖBB SZÁLON FUTOK	15
Masszi Bálint LUDD	17
Vörös István A KISPOLGÁR BÁTORSÁGA	22

ÁCS JÓZSEF KÖTETÉRŐL

Fenyő Ervin HÉRAKLEITOSZ TOVÁBB KÉRDEZ	26
Varga Zoltán Zsolt BOROSTYÁNKÖBE ZÁR AZ ÉJ	44

HÁTTAL – VÁLOGATÁS A FORTEPAN KÉPEIBŐL

Szirmai Panni HONVÁGY	49
Nacsinák Gergely András AZ ÁLLOMÁSFŐNÖK HAZATÉRÉSE	51
Búth Emília VÉGTELEN	69
Kiss Dániel TÚLSÁGOSAN VÁRTAD	70
Handi Péter TÁMASZ ÉS SZEREP	72

Janecskó Kata KILAKOLTATÁS	74
Lendvai Zalán VÁRTALAK	78
Czilczer Olga A VILÁG IDEJE	80
Nacsinák Gergely András DÉLOSZI BÚVÁRKODÁS	81

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kíssvábhegyi út 4-6.
info[kukac]ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

Alapító szerkesztők | Levendel Júlia, Horgas Béla
Felelős szerkesztő | Horgas Judit
Tervezőszerkesztő | René Margit
Főmunkatárs | Szirmai Panni
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kiss Lajos András, Victor András

Kapitány-Fövény Máté

A HOLNAP EMBERE

[A 21. SZÁZAD FORGATÓKÖNYVEI]

2022-12-02 | A 21. SZÁZAD FORGATÓKÖNYVEI, ESSZÉ

Somogyi Ferenc *A 21. század forgatókönyvei* című tanulmánya 1998-ban, vagyis huszonnégy évvel ezelőtt jelent meg a Ligetben. Az évszámnak itt annyi jelentősége van, hogy az eltelt idő mindig a lehető legigazabb bírója egy-egy hasonló, a jövőt boncolgató, intuitív tanulmánynak. Somogyi Ferenc az evolúciós modellek elvei mentén fogalmaz meg négy olyan lehetséges jövő-forgatókönyvet, melyet néhány jelentősebb környezeti hatás (pl. regionális ökológiai katasztrófák, az erőforrások elapadása, ökoháborúk és diktatúrák) együttes (egymásra ható) vagy egymástól függetlenül érvényesülő következményeiként értelmez. E négy utópia/disztópia közül az idő sajnos leginkább a harmadikat, azaz a Somogyi által a „totalitárius-agresszív rendszer útjának” nevezett forgatókönyvet igazolta. Ezt a jövőképet Somogyi példákkal érzékelteti: „*Ez a világ a diktátorok s a mögöttük felsorakozott számítógépes szakemberek, olajozottan működő elnyomóapparátusok (hivatalnokok, katonák)*”

uralmát jelentené. A világtársadalom élesen két részre szakadna. Egyrészt néhány millióan a beteges hiúságtól, féktelen hatalmi vágytól, profitéhségtől fűtve mindenáron megtartanák kiváltságaikat (politikai, gazdasági hatalom, tébolyító fogyasztási szint), másrészt 5-6 milliárd ember számára környezetkímélő kényszerfogyasztási kosarakat fogadtatnának el a manipuláló marketing és tömegtájékoztatás révén". Valamint: „Ezen az úton a vegyesgazdaság szabályozása átcsúszik az agresszív és a bürokratikus eszközök világába, s onnan már könnyű eljutni a nemzetközi plutokrácia totális világállamához".

trendérzékenység

Az idézeteket nem nehéz napjaink társadalmaira vonatkoztatni. Pedig a tanulmány publikálásakor még nemigen beszéltünk *közösségi médiáról* – magát a kifejezést Ted Leonsis amerikai üzletember-politikusnak tulajdonítják, és bár az első közösségi média oldal (Six Degrees néven) már 1997-ben elrajtolt, globális társadalmi hatásai finoman szólva is elenyészőek voltak –, illetve online térben mesterségesen kialakított *véleménybuborékokról*, melyek algoritmuskidolgozása napjainkra az egyik leghatékonyabb manipulációs eszközzé nőtt. Somogyi éleslátása, trendérzékenysége további megállapításaiban is tetten érhető: „A glóbusz minden pontján egyneműsödő folyamatok indulnak el; nyomukban kulturális elszürkülés, lelki elsivatagosodás jár. Eseménynek csak az egyes „birodalmak” világpiacokért folyó harca számít... A Föld gazdaságilag, hatalmilag érdektelenebb területein az éhségre, a fertőző betegségekre és a helyi háborúkra bízzák a „népesedéspolitikát”. Ez megint igencsak precíz korrajz napjainkról.

Somogyi Ferenc (többek között) a következő sorokkal zárja tanulmányát: „*A négy alaputópia a jövő lehetséges eseményterét jelzi. Hogy a jövő tiszta lapjára melyik forgatókönyv milyen vonásokkal kerül, nem válaszolható meg, mivel elsősorban a szabad akarattal felruházott embertől függ*”. Az ember mint a képlet központi eleme, valóban nem hagyható ki a számításból. Éppen ezért válik egyre égetőbb feladattá annak megválaszolása, hogy a különböző trendkutatók által felvázolt jövőképek miként csapódnak le rajtunk, embereken. Mert a jövő (és legyen ez 20 év távlata, ha már nagyjából ennyi idő telt el a Somogyi-tanulmány megjelenése óta is...) gazdasági, ökológiai, politikai fejleményeiről meglehetősen sok forgatókönyv lát napvilágot. Azzal viszont jóval kevesebben foglalkoznak, hogy a változó körülmények milyen pszichés terheket vagy kihívásokat tartogatnak az emberiség számára.

készülő kötet

Éppen ezért 25 szerzőtársammal idén azt a célt tűztük ki, hogy Somogyi Ferenchez hasonlóan feltárjuk a most még eléggé homályos (mondhatni beláthatatlan mennyiségű lehetséges formában lebegő) jövőt. Mindezt úgy, hogy egy-egy trendkutató szakember leírja az emberi lét 13 fontos területének (digitalizáció, ökológia, politikai gazdaságtan, oktatás, munka, egészségügy, emberi kapcsolatok, szexualitás, táplálkozás, épített és digitális terekben töltött idő, spiritualitás, fogyasztás, kultúrahaszna) várható trendjeit, ezekre pedig egy-egy pszichológus reflektál a lélektan szemszögéből. Ehelyütt természetesen nem kívánok részletes ismertetőt nyújtani a készülő kötetéről ('Holnap – Hogyan őrizzük meg lelki egészségünket a gyorsan változó jövőben?', megjelenés 2023-ban), inkább a könyv szerkesztése során szerzett benyomásaimat, az írások alapján kirajzolódó jövőképeket és legfőképpen azokat a kulcsfontosságú sajátosságokat emelném ki, melyek – legalábbis most még – elengedhetetlennek tűnnek a sikeres alkalmazkodás szempontjából a holnaphoz.

1. Öngondoskodás és felelősségvállalás

A Föld mostanra túlnépesedett. Mondjuk ezt úgy, hogy az inkább csak gondolatjátéknak tekinthető megaváros-víziók szerint akár a teljes emberiséget össze lehetne zsúfolni egyetlen gigászi városba, mely így helyfelhasználását tekintve a teljes

bolygónak mindössze néhány százalékát tenné ki. A maradék terület a természeté lenne, vagyis elvadulna a szó legjobb értelmében. A valóság azonban az, hogy az ember az általa nem lakott területeket is meghódítja, megzabolazza és felparcellázza, ezáltal felszámolva a létfontosságú diverzitást, felborítva az ökoszisztémák egyensúlyát. A lakható területeken pedig valóban egyre szűkösebb az élettér. A túlnépesedésnek számtalan következménye van. Ezek közül most csak egyre koncentrálnunk: hogy miként lehet egy ekkora (és továbbra is növekvő), ráadásul fogyasztói attitűdűre nevelt embertömeg szükségleteit kielégíteni. E kérdésre napjaink és a közeljövő válasza technológiai jellegű, és lényegét tekintve egyetlen szóval leírható: *automatizáció*. Az automatizáció valójában az „embertől emberig” szolgáltatások „géptől emberig”-gé történő átformálása. Gondolhatunk itt a webshopoktól és önkiszolgáló kasszáktól a banki szolgáltatásokon át az egészségügyi ellátásig szinte bármilyen életterületre. Az automatizáció egyúttal mind inkább személyre szabottságot is jelent, amennyiben a felhasználótól begyűjtött adatok alapján a lehető legnagyobb mértékben az adott egyén sajátosságait szem előtt tartó megoldások és kínálatok jelennek meg. Hogyan kapcsolódik mindehhez az öngondoskodás és a felelősségvállalás? Mivel a kapcsolat másik oldalán ember helyett gép (algoritmus) helyezkedik el, az egyén kezébe kerül az irányítás (most abba ne menjünk bele, hogy a meghozott döntések mögött tényleg saját szándékok, vágyak, célok állnak-e vagy sokkal inkább módszeres befolyásolás eredményeként születnek meg e látszólag autonóm elhatározások...), így pedig a felelősség is, hogy miként él az adott lehetőséggel. Ez persze jó néhány kérdést felvet. Képes-e például az öngondoskodásra valaki, aki olyan társadalomban szocializálódott, ahol legkevesbé sem tekintik felnőttnek? Képes-e felelősségvállalásra valaki, aki olyan korban él, ahol a fogyasztás- és az élményszerzés az elsődlegesen propagált létforma? Képes-e fenntartani emberi (szolidaritási) kapcsolatait, amikor egyre inkább digitalizált megoldásokhoz habituálódik? Képes-e az empátiára, képes-e másokért is felelősséget vállalni, képes-e függetleníteni magát az őt körülvevő véleménybuborékok hatásától? Képes-e immunisnak maradni a szélsőséges individualizációs folyamatokra, melyeket a személyre szabottság megélése csak tovább erősít?

Képesnek kell lennie, ha alkalmazkodni akar a jövőhöz. Ez pedig azt is jelenti, hogy elengedhetetlen cél lesz a gyerekek nagyobb fokú önállóságra nevelése. Ez talán triviálisnak hangzik, de egyáltalán nem az. Nem az, mert a közgondolkodást mind inkább meghatározó tömegmédiá olyan hátborzongató képet fest a világról, mely a mentálisan és érzelmileg egyébként is túlterhelt emberből erőteljes szorongást vált ki. E szorongás azokon a szülőkön is érezhető, akik foggal-körömmel védnek gyermekeiket a sérülés (legyen az fizikai vagy lelki) legapróbb kockázatától is, ezáltal alig repeszthető burokba zárva a gyereket, aki a későbbiekben igyekszik a burok falain belül maradni és önmagát is túlkontrollálva küzdeni a szűkös mozgástérben megélt, részben a szülőktől megörökölt szorongásokkal. Ebben a behatárolt biztonságra törekvésben márpedig nehéz önállóvá élni, ahhoz ugyanis éppen a világot kellene minél jobban meg- és kiismerni. Végül tehát ahhoz, hogy a következő generációk megfelelő eszköztárral léphessenek a jövőbe, nekünk kell megtanulnunk nem rettegni a világtól.

2. Reflektivitás

A jelen és a jövő másik kulcsfontosságú kihívása a reflektivitás képességének széleskörű fejlesztése. Ez természetesen nem független az önállóságtól, az öngondoskodástól és a felelősségvállalástól. Nem független a családi háttértől és az oktatáspolitikától. Napjainkban a társadalmi folyamatok java az emberiség többsége által reflektálatlanul zajlik. Mintha csak nézői lennénk a körülöttünk végbemenő

történéseknek. Vagyis: mintha mi magunk nem is lennénk részei mindennek. Ez a fajta megélés óhatatlanul is tanult tehetetlenséget, passzivitást és a társadalmi szerepvállalás elutasítását vonja maga után. A reflektivitás tanulható. Tanulható a szülőtől, ha segít értelmezni a gyermek érzéseit. Tanulható a tanártól, aki reflektív módon közelít diákjaihoz, illetve aki biflázás helyett valóban gondolkodni tanít, rávilágítva a világban fellelhető összefüggésekre (lásd pl.: epochális oktatás), átadva annak izgalmát és szépségét, milyen is rádöbbenni egy-egy jelenség működési elvére. Tanulható pszichoterápiában, hiszen a pszichoterápia kvintesszenciája maga a reflexió és annak kliens általi elsajátítása (ilyen értelemben a terápia célja valóban az, hogy az érintett önmaga terapeutájává váljon – és itt újfent elérkeztünk az öngondoskodás témaköréhez).

3. Szimbolizációs képesség és kreativitás

Az Ipar 4.0 (vagyis az algoritmusok által hozott intelligens döntések és adattengerek) korában rengeteg munkahely automatizálhatóvá válik, mégpedig (várhatóan) három hullámban. Az első (a 2020-as évek elején indult) hullámban az egyszerűbb számítási és adatfeldolgozási feladatokat igénylő munkákat veszik át a gépek (pl. pénzügy és infokommunikáció). A második (a 2020-as évek közepétől, vagyis néhány év múlva kezdődő) hullámban fokozódhat a mesterséges intelligencia befolyása: a gép már képes lesz üzleti támogatási és egyszerűbb döntéshozatali funkciókat is betölteni (pl. HR, számvitel, adatbekérés), valamint tárgyakat (pl. raktárak, irodák) önállóan mozgatni. A harmadik (a 2030-as évektől várható) hullámban a fizikai munkák és az egyéb kézi precíziós feladatok (pl. összeszerelés, szállítmányozás) válhatnak teljességgel automatizálttá. De a szellemi munkavégzést sem tekinthetjük „érintetetlen” területnek. Már napjainkban is működnek robot-újságírók, robot-ügyvédsegédek, robot youtuberek és influenszerek. A mesterséges intelligencia már napjainkban is verset ír, zenét komponál, képeket alkot. Ennek ellenére a kreativitás és talán még inkább a szimbolizációs képesség juttathatja továbbra is helyzeti előnyhöz az embert. A helyzeti előny azonban mégsem a legpontosabb megfogalmazás, hiszen valamiféle versenytársként vagy ellenfélként láttatja a mesterséges intelligenciát. Lehetünk persze ludditák, küzdhetünk a technológia fejlődése ellen, de az gyaníthatóan éppúgy a társadalmi-kulturális evolúció

kikerülhetetlen velejárója, mint annak idején a gőzgép volt. A kérdés sokkal inkább az, miként fog a jövőben együttműködni ember és gép (az együttműködésre tervezett gépeket egyébként kollaboratív robotnak, röviden kobotnak nevezik). Lélektani értelemben pedig a következő: ha az eljövendő évtizedekben valóban megjelenik és elterjed a feltétel nélküli alapjövedelem rendszere (ennek lényege, hogy minden állampolgár rendszeres és feltétel nélküli, vagyis pl. munkavégzés nélkül is kézhez kapott jövedelemre lesz jogosult), és ezzel együtt soha nem látott mértékű szabadidő „szakad” az emberiségre, azt vajon hogyan bírjuk ki ép ésszel? Mert egy percig se gondoljuk, hogy a szabadidőt olyan könnyű eltölteni. Keretek, kötelezettségek és elvégzendő feladatok híján az ember rendkívül könnyen parttalanná és tanácstalanná válik, elárulva az idő hömpölygő tengerében. A jelenlegi társadalmi berendezkedés és korszellem értelmében a szabadidőt fogyasztással és élményhajszolással töltjük. Csakhogy az élet nem vidámpark. Illetve azzá tehetjük, csak akkor ne csodálkozzunk, hogy szellemünk fröccsöntött műanyag formákba ömlik, és mire kettőt pislogunk, gondolataink helyén visszaböfögött sablonok, komplex érzelemvilágunk helyén pedig kilúgozott érzéspanelek sorakoznak. Nem, az ember nem arra született, hogy végtelen szabadideje legyen. Akárcsak a gyerek, a felnőtt is feszültséget él meg, ha megszűnnek körülötte a keretek.

Térjünk tehát vissza a szimbolizációs képességhez, mely korántsem csak a munka terén, legalább annyira a kultúrahasználát és kultúraértelmezés kapcsán is alapvető túlélési eszközeink közé tartozik. A mesterséges intelligencia valóban páratlan

lehetőségeket rejt magában. Lenyűgöző módon képes az emberi agy működését modellezni, sőt, segítségével akár magáról az emberről, illetve az ember kognitív mechanizmusairól is többet megtudhatunk. Amire azonban kevésbé alkalmas, az éppen a szimbólumokban és áttétekben „gondolkodás”. Elvégre a mesterséges intelligencia fejlesztésén dolgozó szakemberek rendre akadályba ütköznek, mikor a humorra, az iróniára vagy a metaforák mibenlétére próbálják megtanítani az automatizált rendszereket. A szimbolizáció és a kreativitás megint csak nem független a reflektivitástól, hiszen mindhárom új, rejtett vagy szokatlan összefüggések feltárását jelenti. Ahhoz, hogy az emberiség kreativitása és szimbolizációs képessége nagyobb mértékben fejlődjön, ismételten gyermekkortól szükség lenne arra, hogy a felnövekvő generációt időszakos sématorrésekkel (pl. egy-egy váratlan, finoman és etikusan normasértő viselkedés), perspektíva-váltásokkal, fantáziajátékokkal, sok mesével, énekléssel és mondókákkal innovatív gondolkodásmódra neveljük.

4. Frustrációtűrés és a vágykielégítés késleltetése

A legtöbb technológiai fejlesztés célja a minél nagyobb kényelem biztosítása. Kipárnáztuk életünket, redukáltuk mozgásmennyiségünket, ki vagyunk szolgálva és szolgáltatva. Nem állíthatjuk, hogy ez nem jár számtalan előnnyel, mint ahogyan azt sem, hogy a kényelem hatására bizony ne tolerálnánk egyre kevésbé a kényelmetlenség bárminemű megjelenését. Jólétünkért cserébe frusztrációtűrésünkkel fizettünk. Ez mindenekelőtt a fiatalabb korosztályra igaz. Kérdezzünk meg egy tanárt vagy egy munkáltatót, hogyan reagálnak a nehézségekre a Z (1995–2009) és alfa (2010–) generáció tagjai! Milyen intenzív szorongásokkal küzdenek, milyen impulzívan reagálnak, mennyire jellemző rájuk a velük szembeni méltatlanság vagy igazságtalanság gyakori hangoztatása. Ez nemcsak a technológia által biztosított kényelem, hanem a szülői elvárások hiányának vagy éppen a túlzott és ekképpen teljesíthetetlen elvárásoknak a következménye is. A frusztrációtűrés csökkenéséhez társul a növekvő igény az azonnali vágykielégítésre. A reklámpiac, a marketing abba az illúzióba ringatja a fogyasztót (és egyik elsődleges célpontként a fiatalabb korosztályt), hogy minden jár neki, még hozzá késlekedés nélkül. A vágy tárgyának megszerzési ideje, illetve egy-egy adott cselekedet visszacsatolási ideje szintén lerövidült. Az internetes rendelés és kiszállítás (ez épp úgy igaz az ételekre és

a használati tárgyakra, mint az újfajta pszichoaktív szerekre) valóban lehetővé teszi, hogy kis túlzással még a kanapéről se kelljen felemelkednünk, hogy mesterségesen fokozzuk a középagyi jutalmazórendszer dopaminaktivitását. A digitális eszközök (pl. az okoseszközök rezponzivitása) és az online tér történései (ideértve a közösségi média lájkokat és a videójátékokban megtapasztalható fejlődés ütemét) egyaránt olyan sebességű és jól körülhatárolt visszacsatolásokat nyújtanak, melyek önmagukban is addiktívvé teszik őket. Mert nem maga a cselekedet, hanem annak következménye az, ami kényszert szül.

függőség

A függőség egyike a legmarkánsabb korjellemzőknek. Egyes becslések szerint a felnőtt lakosság közel egyharmada okostelefon-függő. Az alkoholfüggők aránya bizonyos országokban eléri az 5–8%-ot is. Egyes ázsiai régiókban a munkavállalók legalább 20%-a munkafüggő. És akkor még nem beszéltünk az online videójáték-függőkről, a társfüggőkről, a szerencsejáték-függőkről, a drogfüggőkről, a szex- és pornófüggőkről. Ezek háttérében azonban olyan tényezők állnak, melyek más gyakori mentális zavarok kialakulásában is szerepet játszanak. A traumatizáltság, az elmagányosodás, a bizonytalan kötődési minták mellett pedig nagyon is fontos kockázati tényező az impulzivitás és a frusztrációtűrés csökkenése.

A vágykielégítés késleltetése újfent tanítható. Akárcsak a frusztrációtűrés. Ehhez persze nem ártana, ha a szülő valóban jelen lenne gyereke életében. Nemcsak úgy futva, egyik teendőből a következőbe, egyik önstimulációból a másikba esve, hanem megállva és odafordulva. A tanult minták korai sémák formájában rögzülnek. E sémákat pedig nehéz (igaz, nem lehetetlen) átírni. Másként fogalmazva: nem elég papolni a gyerekeknek. Példát is kell nyújtani. Frusztrációtűrésből is. Türelemből is. Jutalomkésleltetésből is. Közhely, tudom. Attól még igaz. Csak éppen, ahogyan az a frázissá silányult igazságokkal lenni szokott, azért érvényesül nehezen, mert bagatellizáló legyintések fogadják. A kapitalista világrendbe ragadt ember fáradt legyintései.

5. Lassulás és érzelmi jelenlét

És ezzel eljutottunk az utolsó ponthoz. Az emberiségnek, ha túl akar élni, lassítania kell. Feladni fejlődés- és változókényszerét, és visszatalálni az állandóság értékeléséhez. Az állandóság márpedig számtalan alakban megnyilvánulhat. Állandóságot nyújthat a spiritualitás (nem feltétlenül a vallásos hittel azonos értelemben), a stabil értékrend, maga a természet (hiába változnak az évszakok, azok körforgása állandó), az embert jól szolgáló szokások (tehát nem a kényszerek), a tartós (mert ápolat) emberi kapcsolatok, a kultúra időtlen kincsei. De maga a pillanat is állandóvá tehető, ha valóban megélésre kerül. Napjaink egyik legismertebb terápiás irányzata, a mindfulness (vagyis tudatos jelenlét) pontosan ezt a jelentudatosságot és annak fejlesztését állítja fókuszába. Az állandóság ebben az értelemben azt is jelenti, hogy a valóban megélt és érzelmileg telített pillanatok nem vesznek el (az érzelmileg színezett emlékeket könnyebben és hosszabb ideig tudjuk előhívni). Vagyis nem következik be az, amitől a posztmodern ember retteg: nem múlik el nyomtalanul a pillanat és vele az élet. A kínzó sürgetettség-érzés ellen remek ellenszer, ha tudatosítjuk, éppen akkor nem maradunk le semmiről, ha lelassítunk.

meg kell őriznie emberségét

Ahhoz, hogy az ember alkalmazkodni tudjon a holnaphoz, lényegében meg kell őriznie emberségét. És hogy zárásként visszataláljunk Somogyi

Ferenc gondolataihoz, lássuk, ő maga mivel fejezte be eszmefuttatását: „*A szabad akaratú ember ma és holnap méltóságigényének, hitének, felelősségérzetének, egyszóval bölcsességének függvényében fogja meghozni döntéseit, viszi véghez cselekedeteit. Méltóságot, hitet, felelősségérzetet a 'jövőbe látó' számítógépek nem tudnak kezelni, itt nem működnek, pontosabban értelmetlenek a valószínűség szabályai is.*”

Nincs több hozzáfűznivalóm.

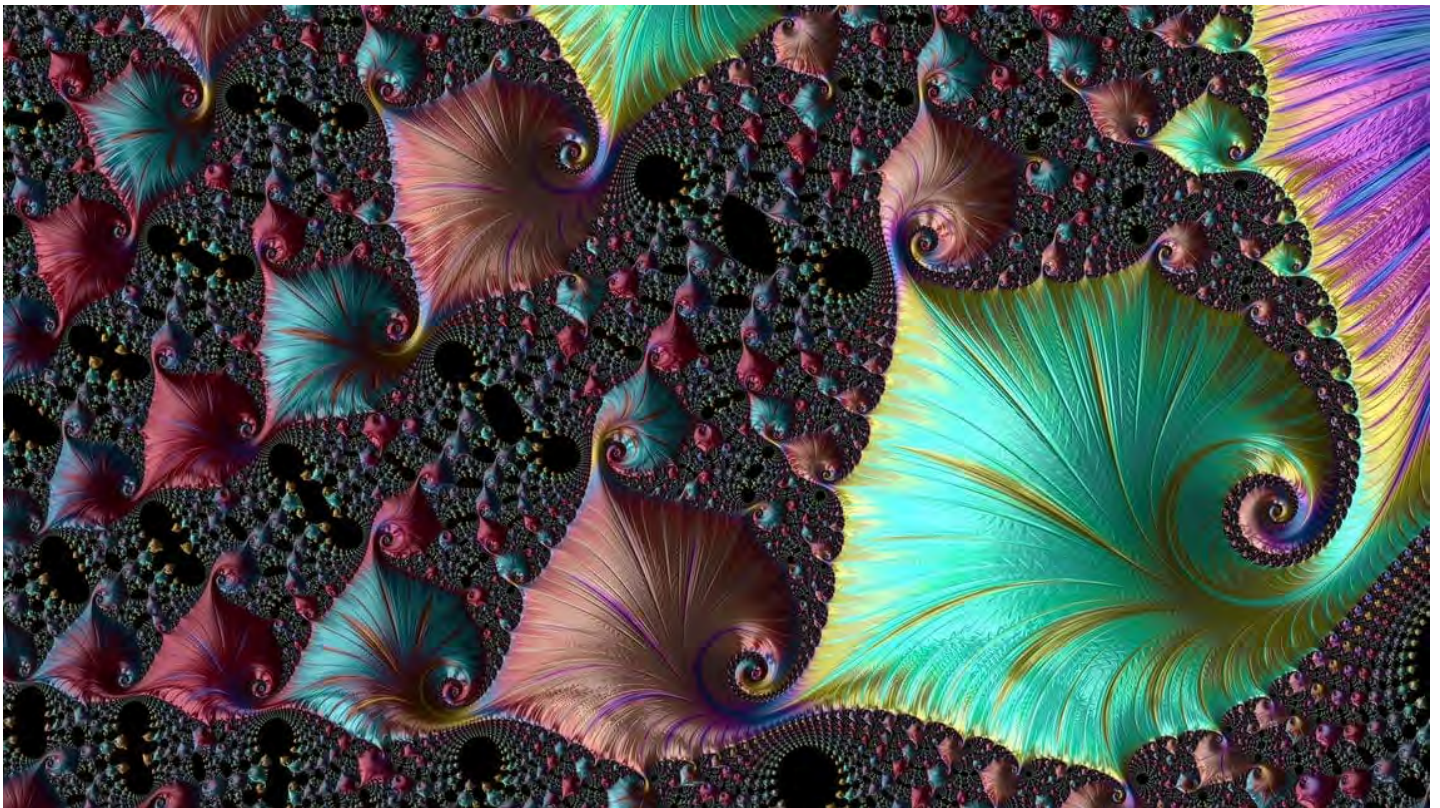
kép | adobe.com

Csongor Andrea

TÖBB SZÁLON FUTOK

[A 21. SZÁZAD FORGATÓKÖNYVEI]

2022-12-10 | A 21. SZÁZAD FORGATÓKÖNYVEI, VERS

„A mutáció az evolúciós üzenet szerzője, a természetes szelekció pedig a DNS-nyelven írt szöveg szerkesztője”
Rédei P. György

Az egymásutániség minden eszközőm.
Mint kegytárgy készítője a szentolvasót,
fűzöm egymás után színes gyöngyeim
– betűk, karakterek, töréspontok, közök –,
a véges számú elemből

újra és újra kódolom magam,
egyetlen témám változataivá foszlom.
Idézek. Odázok. Időzőm. Ádázok?
Lélek és allélek dolga az egész.
Mutációimból majd megél odakinn,
amit az Ismeretlen Szerkesztő élni hagy.
Azután előlről újra.

kép | adobe.com

Masszi Bálint**LUDD**2022-12-27 | **A 21. SZÁZAD FORGATÓKÖNYVEI, NOVELLA**

A kulcslyuk körüli karcolások egyre csak gyűlnek. Most indul a fiúkkal találkozni, szerda van, heti rendes gyűlés, és a lépcsőházban még mindig nem működik rendesen az érzékelős világítás, nem látja, csak sejti a hevederzár közepén a kulcslyukat – próbál, de sohasem sikerül elsőre beletalálni. Hátrébb lép kettőt, felkapcsol a fény, elfordítja a kulcsot. Közben Sherlock Holmesra gondol, hogy a híres detektív még híresebb módszerével – amiről tudta, hogy deduktívnek mondják, mert a Mama elmondta neki – a kis karcolásokból biztosan arra következtet, hogy ő alkoholistá, pedig egy héten csak egyszer iszik, akkor is csak sört, és soha nem többet három korsónál, a köröket a fiúkkal felváltva fizetik, így szépen lehet tervezni. Az utcát

ködsárga derengésbe vonja a közvilágítás, kipufogógáz és vizelet szaga keveredik, ahogy befordul a törzshely felé, otthonról négy sarok, szereti, hogy ilyen közel van, a többiek messzebből jönnek, és ő már akkor is járt a törzshelyre, amikor a Mama még élt, de akkor csak késő este indulhatott, mert a Mama szerelmes volt Jeremy Brettbe, és meg kellett vele nézni a Sherlock Holmest. A Mama azt mondta, Jeremy Brett korszakalkotó, és egyébként is, ha már tévét néz, tanuljon csak logikát, az fontos meg értelmes. A törzshelyen találkozott először a fiúkkal, addig egyedül ült a boksztban, általában a telefonját nyomkodta és az olcsóbb lágerből kortyolgatott, amíg zsibbadni kezdett a hátsó fele, olyankor felállt, nyújtózott, elpillantva a térelválasztók felett, a bejárattól lefelé vezető lépcső felé, és ha valaki belépett a törzshelyre, állva maradt, és megpróbált következtetni, milyen céllal érkezett az illető, ami évek rutinjával igazán nem esett nehezére. Aki sokáig nézegette a bádoggal burkolt pult mögött kiakasztott krétatáblát, az járatlan volt erre, sőt, feltehetően semmilyen kiskocsmában nem ismerős, csak azért jött, mert ez elég olcsó hely és közel van a belvároshoz. A fiúk nem foglalkoztak a táblával, egyenesen a középső asztalhoz mentek, az egyetlenhez, ami körül székek voltak, úgy-ahogy párnázva – ezeket kihúzták, és mielőtt leültek, kivették a telefonjaikat, a piros-fehér kockás terítővel borított asztallap sarkára rakták, egymás mellé, lefelé fordítva, aztán egész este nem foglalkoztak a készülékekkel. Egyikük, minden héten más, kiment a pulthoz, és korsó söröket hozott. *Logikus* – hallotta a fiúk asztalától –, *hogya társadalom, jelenlegi formájában, ugye, össze fog omlani. Darabokra hullik!* – a kijelentést egyetértő mormogás fogadta, az a három, akik az asztalnál ültek, látható lelkesedéssel hallgatták a negyediket, aki beszélt, és a törzshely vastag pincefalai felerősítették öblös hangját, úgyhogy nem lehetett nem hallani, olyan volt, mint valami színész, kopasz fejtetőjéhez méreates bajusz társult és bozontos, fekete szemöldök, amit összeráncolt, ahogy sorolta az elkerülhetetlen végre utaló jeleket. Egyre izgatottabb lett, a többi három pedig, amennyire meg tudta állapítani, mélyen egyetértett ezzel a negyedikkel, akit Luddnak neveznek, de biztos, hogy nem ez az igazi neve.

Az egészre megránthatta volna a vállát, és hajlott is erre, de amióta a Mama meghalt, egyre gyakrabban jutott eszébe, hogy valahová csak el kellene járni, már a törzshelyen kívül, vagyishogy az mindegy is, hová, de *csatlakozni* kellene, és el is ment kettlebell edzésekre, aztán abbahagyta, mert a füles fémgolyók ritmikus lóbálása közben nemigen lehet senkivel értelmesen beszélgetni, már azon kívül, hogy milyen rohadt nehéz ez a lóbálás, és ez a téma viszonylag rövid időn belül kiüresedett. Amikor otthon a Mamával beszélgettek, az egészen más volt, csupa érdekes dolog, igaz, főleg a Mama beszélt, csillogott a szeme, és amikor már nem tudott felkelni, hogy a könyvespolcokhoz menjen, megkérte őt, hogy hozzon az ágyhoz egy-egy könyvet. A Mama belelapozott, hogy eszébe jusson, amire feltétlenül ki akart térni, és az iskolában ezeket nem is tanítják, legalábbis abban a fajta iskolában, ahová ő járt, biztosan nem tanítottak sem kulturális evolúcióról, sem utópisztikus társadalomszervezésről, sem semmi ilyesmiről, amikről ő még mindig nem pontosan tudja, micsodák, de a Mamának mind nagyon fontos volt, és ő imádta hallgatni, még akkor is, amikor már tényleg igazán beteg lett, kihullott a haja, amire ő is leborotválta a magáét, és azóta is borotválja, pedig ez már sok-sok évvel ezelőtt volt.

Ludd arról beszél, hogy a tőzsdén, amit ő onnan ismer, hogy a nagybátyja bróker volt, mielőtt egy autóbalesetben meghalt, de ez mindegy, illetve csak azért érdekes, mert abból a pénzből vette az autót, amivel aztán kétszáznegyvennel feltekeredett a szalagkorlátra, és nem védte meg a rohadt drága autó, szóval a nagybátyja mesélte, hogy a tőzsdén van technikai elemzés, és akik így elemeznek, azt csinálják, hogy fogják a múltbéli adatokat, folyamatokat, viselkedéseket, egyszerűen mindent, és abból megpróbálnak a jövőre következtetni, ami alapjaiban hülyeség, mondja Ludd, és letörli a sörhabot a szája széléről, tiszta baromság, nem is szokott sehová se vezetni, és ezt a tőzsdén tudják, a nagybátyja is tudta, csak hát valamit mondani kell, mert azt mégsem mondhatják, hogy aki meggazdagszik, annak mind valami bennfentes infója van, úgyhogy ezt nem mondják, hanem a technikai elemzés mögé bújnak – és ezt a hibát, nekünk, mint csoportnak, így mondja, *csoportnak*, nem szabad elkövetni, nekünk teoretikusan kell gondolkodni, amire bólogatnak körülötte, hogy bizony, úgy, máshogyan nem is érdemes, csak teoretikusan, hiszen ezért olvasnak el ők is mindent, amit Ludd kiad nekik, utána be is kell számolniuk róla, ahogy tudnak, persze a törzshelyen teljesen hülyének nézik őket, mert nyilván nem tudnak, neki például a múlt hétre kellett volna elolvasnia Kurzweil-t, az azelőtti hétre meg Mussolinin, mert

Ludd szerint leginkább ezek ketten értették meg a társadalmi és tudományos folyamatokat, csak az egyiket aztán félreértették, de nem mondta, hogy melyiket, ő pedig soha nem jött rá, mert nem olvasta egyiket sem, inkább bevállalta a büntetést, ami általában még pár kör sör kifizetéséből állt, és megelégedett azzal, hogy Ludd előadta, a számítógépchipek sebessége exponenciálisan növekszik, amiből megint csak logikus, hogy a gépi intelligencia meg fogja haladni az emberi intelligenciát, és ebből szingularitás lesz, akárki meglássa, *szin-gu-la-ri-tás*, ököllel üti az asztalt, amitől kifröccsennek a sörök, úgyhogy fel kell emelni a korsókat és inni, és Ludd bajszán megül a sörhab, de tovább mondja, hogy a szingularitást nem lehet úgy felfogni, ahogy a méregdrága autóval furikázó halott brókerek, mert jelenleg elképzelhetetlen jelenségeket fog okozni, halhatatlan, szoftver alapú emberek szaladgálnak majd, akik mind program szerint végzik, ami végezni való egyáltalán marad az embernek, innen megállás nélkül átköt a fasiszta társadalomszervezés alapjaira és hibáira, épp csak annyi szünettel, amíg a fejét csóváló csaposlány újra megtölti a korsókat – ezt mindig türelemmel megvárja, és akármennyire feltüzelt éppen, azt is mindig hozzáteszi, hogy erőszakot nem szabad alkalmazni, és ez nagyon szimpatikus húzás Luddtól, mert a Mama is mindig mondta, bár a Mama nem tette hozzá, Ludd meg igen, hogy erőszak *úgyis* lesz, akár tetszik, akár nem. Inkább azt kell végiggondolni, mi lesz az erőszak *után*, és Ludd végig is gondolta már, és biztos benne, mert logikus, hogy korporatív államszervezet lesz, amit a hamarosan megszülető mesterséges intelligencia irányít, de amiben minden ember folyamatos adatkapcsolatban lesz minden másik emberrel, így ezek a fogalmak csak hozzávetőleg tudják visszaadni, amire ő, Ludd, már évtizedek óta számít, tudniillik, hogy azok a kérdések, amiket itt most ők is megvitatnak, értelmüket veszítik, ugyanúgy, ahogy Nietzschénél olvasták a múlt hónapban, hogy a morállal is tulajdonképpen ugyanennek kell történnie, illetve csak elolvasták volna, mert az egyetlen példány a *Túl jón és rosszon*-ból Luddnál van, és ő nem adja kölcsön senkinek, viszont megígéri, hogy jövő hétre fénymásolja még négy példányban, de akkor ő legalább két hétig nem fizet semmit, mert ennyit fénymásolni rohadt drága.

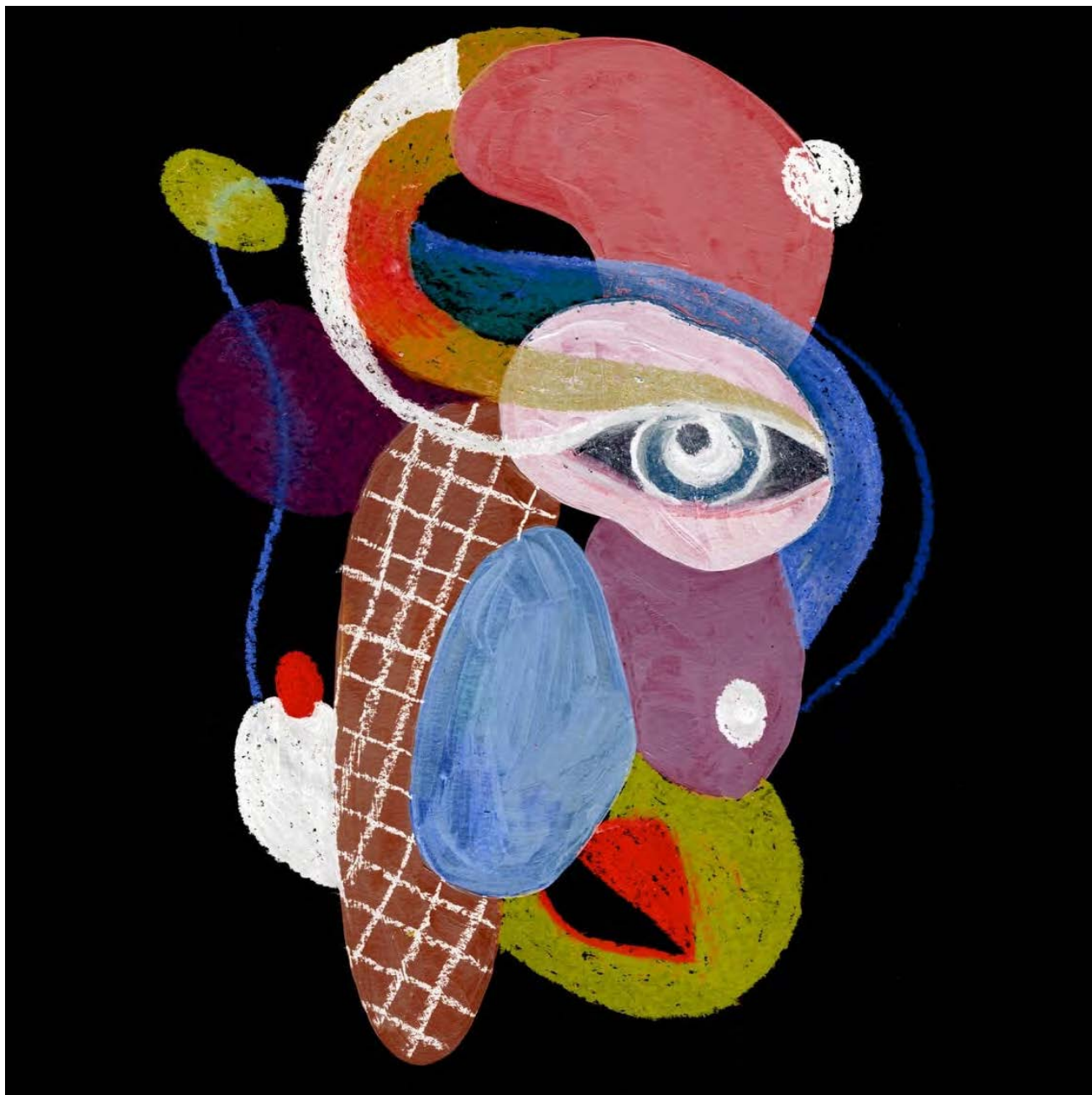
kép | adobe.com

Vörös István

A KISPOLGÁR BÁTORSÁGA

[A 21. SZÁZAD FORGATÓKÖNYVEI]

2022-12-01 | A 21. SZÁZAD FORGATÓKÖNYVEI, VERS

„Demokratának lenni mindenekelőtt annyit tesz, mint nem félni: nem félni a más véleményűektől, a más nyelvűektől, a más fajúaktól, a forradalomtól, az összeesküvésektől, az ellenség ismeretlen gonosz szándékaitól, az ellenséges propagandától, a lekicsinyléstől és egyáltalán mindazoktól az imaginárius veszedelmektől, melyek azáltal válnak valódi veszedelmekké, hogy félünk tőlük.”

Bibó István: A kelet-európai kisállamok nyomorúsága

*„Ha veled beszélni akarok,
csak magamhoz fordulhatok,
sokmillió lángeszű egyéniség közt
egyetlen kispolgár a világon.”
Weöres Sándor: Óda a kispolgárhoz*

Nem félek a barátoktól
túl nagyon.
Ellenségtől félni nincsen
sok okom.
Bátor lennék? Azért azt meg-
fontolom.

Az a polgár, aki nem fél,
azt mondják.
A kispolgár egy kicsit fél.
Igazság
nem jut neki, nem keresi,
kihagyják,

amikor a jogot osztják,
s röhögik,
lényegében mindenkit i-
degesít,
hogyan megélhet, legyen elég
az neki.

A kispolgár egy kicsit fél,
kicsit nem,
mindent megtesz, amit muszáj
időben,
kicsivel se csinál többet
különben.

Egy kicsivel kevesebb az,
amit hisz,
annál, mivel nagyképűen
etetik,
nem igaz, hogy bármi vacak
jó neki.

Nem igaz, hogy bármilyen jó
neki sok!
Kispolgárok, azért mégsem
koldusok,
vagyunk a lét peremén, ez
nem titok.

Egyszer élünk, egyszer halunk,
de sokszor
felébredünk. És elalszunk
olyankor,
ha nem lelünk megoldásra
magunktól

azokra a problémákra,
amit ránk
zúdított a sok nagypolgár
és király,
uraskodó igazgató –
a világ.

Mert mindenki jobban tudja,
mi helyes,
nem elég ok semmire se:
hogyan lehet.
Kikerül a túl nagy luxus,
őrület,

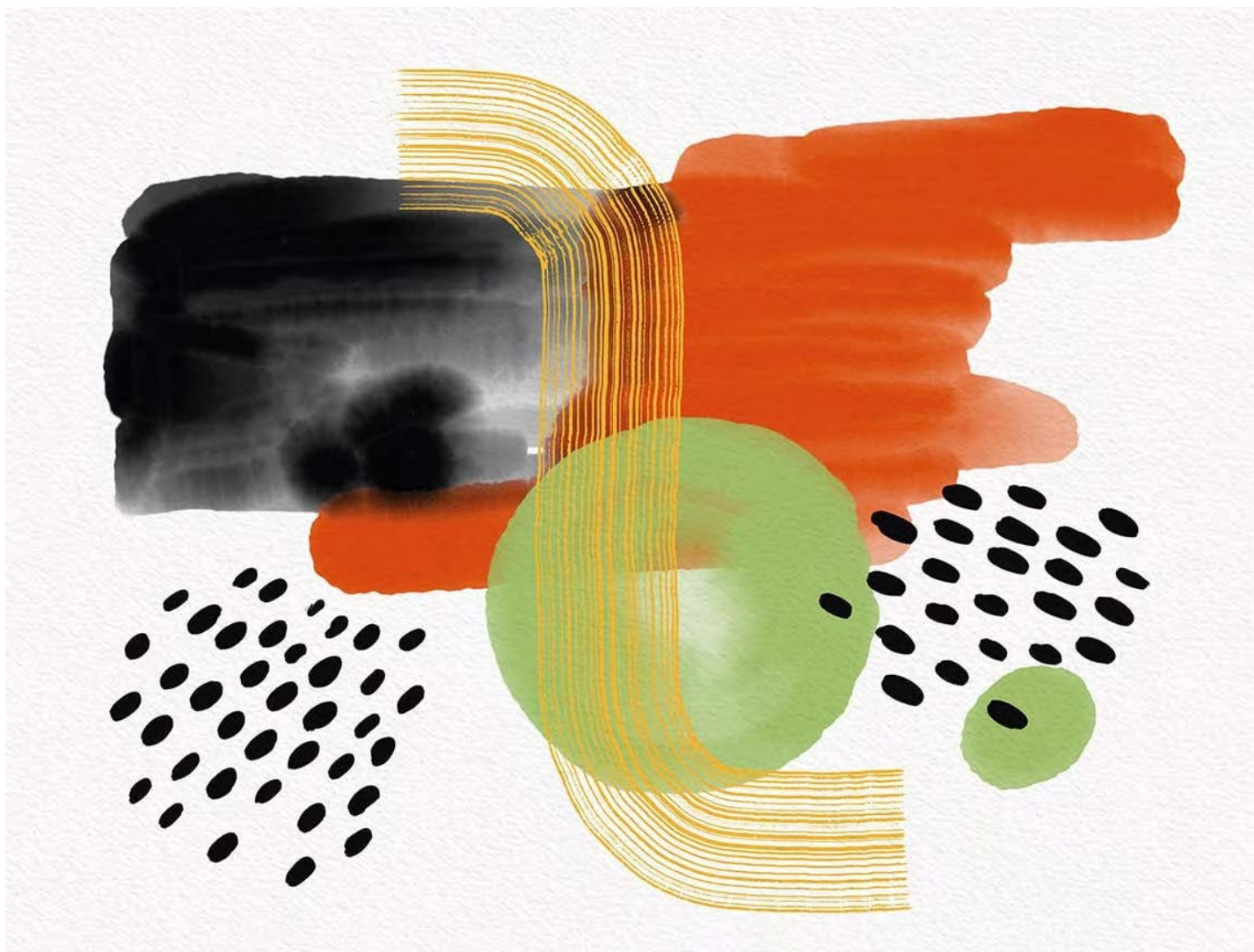
ilyesmire nem jut idő,
túl hideg.
Túlságosan cifrázni az
életet?
Elszaladnak mitőlünk a
végletek.

kép | shutterstock.com

Fenyő Ervin

HÉRAKLEITOSZ TOVÁBB KÉRDEZ

2022-12-12 | ESSZÉ

Ács József kötetéről

Az *Orfeum az alvilágban* kötet bemutatója után azt mondta nekem Ács József: „Ez biztatás volt!” Félig magának mondta. És gesztusával mintha megerősítené: „Megcsinálom!” Az önbiztatás azóta átalakult. A jó dolgok így történnek velünk. Új

kötete alapján úgy látom, a folytatás (vagy új kezdet?) a legmélyebb kétségbeesés volt. Torkon ragad az egész kötetet átfogó nyitóvers: *Fejjel lefelé...* A feldobott érme lefelé halad... Játsszunk!? Fej vagy írás? Eltalálsz? Mi dönt: szerencse? Azt nem kérem. Az nem szabadság. Hull az érme – fejjel lefelé a fordított szülőcsatornában. Eltűnik, mintha nem is lett volna, mintha nem is lettünk volna. Az első látás elveszett. Nincs szűz pillantás, nincs ártatlanság. Gyanakvás van, látásromlás, alkalmazkodás, szokások, unalom. Meg hogy elsőre mindenről mindent tudunk. Hiszen *az az első látás elveszett!* Mi maradt? Szenvedés. A feldobott érme lefelé halad, csak lefelé, az idő múlik, és a szemlélőnek, aki immár szigorúan kívülről figyeli a történéseket, nincs más esélye, mint megtalálni valamit, amiről tudja, hogy elveszett, ami úgy van, hogy nincs. Amíg meg nem találod, marad mindig minden ugyanaz. Örök egyformaság, beléd égett új „örökkévalóság”. *Pokol*. S egy cseppnyi illúzió, hogy „semmi sem dőlt még el...” A helyzet meghaladja erőinket? – szól a kérdés a nyitóvers végén. „... s a láthatatlan / néma víztükör”. Attól függ minden, *aki látja*. A válasz csak egyéni lehet. Mint ez a kötet is.

*

Először a verscímekekre figyeltem. Észrevettem, hogy szabadon hagynak. Kutatni kezdtem a *Gyufák, cigaretták, tükrök* kötet cím miérettjéért. Lehetne mondani ezt-azt, magyarázni így-úgy – felesleges. A verscímekek a költő egyéniségét érzékeltetik. Hogy nem didaktikus, hogy távol áll tőle minden kioktatás, nem osztja az észt. Tétova pontosság ez, lustán és lassan megszenvedett odahallgatás a szavak előtti tartományra, tanúsítva, hogy a dolgok a jelentéktelenség látszatával történnek velünk, értelmüket is utólag vesszük észre, ha észrevesszük egyáltalán. Közben gyufát gyűjtünk, cigarettázunk – Ács nem! –, no meg tükörbe nézünk, ha eszünkbe jut. Hétköznapi és tétova az egész. Ez jó. Saját hang és új.

A könyv első két ciklusa – *Hérakleitosz hallgat, Az utolsó találkozás* – összetartozik. Témájuk a múlandóság, a múltó és elvesztegetett idő, a mindenkori utólagosság, és a mindezt végül is tudomásul vevő, fel-felizzó kétségbeesés. A nyitóvers lehangoló láttelep, a „ha minden így marad” rémült tehetetlensége, ami persze nem lehet, mert ’így maradni’ nem tud. Az uralkodó tendencia szerint minden lefelé megy. A **Gyufák, cigaretták, tükrök** címadó ciklusig egyfajta filozofikus, sokszínű, sok helyzetű polémia uralja a gyűjteményt, ám onnantól valami más: *személyes* történetekbe látunk, vívódásokba, kételyekbe. Feltárul, hogy a költő miként éli meg vereségeit, hogyan kerül szembe másokkal, milyen kísértések közt vergődik, és végül hogyan kerül a történetek túloldalára és lesz szabad. Hogyan lesz titka, neki, aki egykor a titok nélküliségben reménykedett. Olyan átalakulást él át az olvasó, amire nem számított. Ez nagy öröm. A könyv második fele válasz az első két ciklus kétségbeesett verseire.

✱

Négy költemény – négy cerberus – vezeti fel a kötet legsötétebb verseit. Fogadalmak, emlékeztetők, figyelmeztetők. A költőnek, olvasónak egyaránt szólnak. Az első – *Két elalvás* – az éjszaka felé nyit kaput, hisz két világ, alvás és ébrenlét között oszcillálva élünk. A második – *Alkalmi vers az iskolapadból – Nemes Nagy Ágnes születésnapjára* – fényes emlék: „ars poetica” – hogyan hallgatni a jelent: „[...] a költészet / nem a megszólalással / az elnémulással kezdődik / kivárni a tárgyak beszédét / figyelni sugárzásukat / kihallgatni a nyelvet / nem is a költői képeket / a kőzetet a földtörténetet / hanem ahogy a felfénylő szavak / lassan kézről kézre adják / mint láthatatlan csomagot / a kimondhatatlant”. A harmadik – a gyönyörű *Elmaradt találkozásom Pilinszkyvel* – némán tiltja a mondhatatlan aprópénzre váltását. S végül a negyedik: olvadó-felszáradó hómaradványok, foltok, örök óralap-emlékeztető-figyelmeztető a múltó időről.

A kétségbeesés versei következnek.

ez lesz a törvény

„... minden mozgásban van, és semmi sem marad változatlan... [...] nem léphetsz kétszer ugyanabba a folyóba” – mondja Hérakleitosz. Én azt mondanám: de jó, hogy így van. Ács (az akkori) ettől kétségbeesik... A

vergődő ember egyetlen horgonya: kérdezni tud. Ennyi a királysága. Amikor valaki meghal, a gyászoló tele van kérdéssel. Mit látunk? Egy életút végét: a betondobozt. Mindenkit ez vár. Nem csalhatjuk meg magunkat: életfogytiglanra ítélték vagyunk. Halad az időnk. Most is. Már soha nem leszünk azonosak azzal, akik voltunk, vagy ahogy barátaink emlékeiben élünk. „Vagyunk is, / meg nem is vagyunk”. És addig? „Épülünk és rombolunk. / Valamilyené válunk és közben apránként / sok mindent tönkreteszünk és elpusztítunk, / s csak a legvégén eszmélünk, mikor már hiába. / Próbáljuk újra?” – mire költőnk újra Hérakleitoszt idézi: „Az ember észre sem veszi, amit ébren tesz, / mondja Hérakleitosz, / ugyanúgy, ahogy elfelejtjük, mit álmodtunk, / úgy nem vesszük észre, mit művelünk. / Jóvátehetetlen. *Hérakleitosz hallgat.*” Ami fáj: a mulasztás. Hogyne fájna, hiszen élek. Meg hogy erre *utólag* ébred az ember. Mindig *utólag*, amikor már késő. Biztos, hogy késő? Ez nem befejezett: lehetőség valami másra. Ha *én* nem adok értelmet az életemnek, legalább *utólag*, akkor valóban ez lesz a törvény: megfojt, megmásíthatatlan, elviselhetetlen. Csakhogy ez nélkülem, a

beleegyezésem nélkül nincs. Nem lenne kötelező. És persze, hogy hallgat Hérakleitosz, hisz Hérakleitosz mi vagyunk. Pontosabban: én, akiben a kérdés felmerült, és aki – ezáltal! – megszólított: találjon erre az *adott* reménytelenségre választ. „*Próbáljam újra?*” Persze – mondom én –, minden számítható és várható kudarc, újabb és újabb *utólagos* ráébredés ellenére is. Mert ahonnét múltunkra rálátunk, mindig születő és változó jelenünkből történik. Kérdezz tovább! Ez a folytonos születés (és halál) az ember lényege. Ebben tér el álláspontom az akkori vers akkori írójától, aki ebben a versében csak a kérdésig jut, meg addig, hogy Hérakleitosz hallgat. Holott a kérdező hatalmas. Aki érzi a hiányt, *abban – indirekt módon!* – ott a válasz. Hérakleitosz is tovább kérdezett. Meg a kötet szerzője is.

A vers a *zárt világot* dokumentálja. És ha zárt – akkor remény nélküli. Ebből fakad a kötet első felének kiáltó kétségbeesése. Csak a remény nélküliség *kimondása* jelent vigasztalást. A versek 1993 és 2021 között születtek. A szerkesztés nem kronologikus.

Van benne rendszer.

*

A *Kánikula* még reménytelenebb. Kulcsvers.

Apollinaire-t az I. világháború lövészárkában gránátszilánk érte. Megoperálták, koponyáját pántokkal fogták össze. Megváltozott: az érzelmek felzaklatták, ideges lett, humorát vesztette. Futurista társaival a jövő nemzedékét idézte, bennük látta a reményt. Reményeinek egyik, nem is oly késői nemzedéke mi vagyunk. Milyen életet élünk a 21. század első negyedében? Mit szólna Apollinaire? Álmai megvalósultak? A költő válasza meghökkentő: *itt minden kész!* A „kész-ségek” ránk telepített rendszere, mely úgy fogja össze világunkat, mint Apollinaire koponyáját az abroncs. Minden működik – ember nélkül. Felügyelőkkal. Ahogy a régiek megjövendőlték. Az Apollinaire utániak: Huxley, Beckett, Orwell. Tanítjuk őket az iskolában. Az új elvárás: jóléti társadalom! Törvénybe iktatott önzés. Mindegy, hogyan. Csak legyen kész. A politikai érdek is ehhez igazodik. Kényelmes, nemdebár? Vedd meg a „szabadságod”! Ki vagy? Miben vagy más, mint a többiek? Már az is kivételes, ha valakiben van erre egyáltalán figyelem. Az iskolában is ritka. A gyerekek pedig – tisztelet a kivételnek! – többnyire maguk követelik tanáraiktól a felkészítést a biztonságot jelentő rabszolgalétre. Keress pénzt, illeszkedj be, légy élelmes, tedd, amire kereslet s igény mutatkozik! Egyébként... nem számítasz. „Mi belőlünk nem lesz avantgarde. / Mi már nem ragadunk puskát, / Nem futhatunk a vonat után: / bevagonírozva születünk. / Így lettünk ablakon kilesni lusták. / Heverünk tétlen, álm nélkül, / nyitott, de mit se látó szemmel, / isszuk az autógumi-szagú éjszakát.” Sokan vagyunk. Túlnépesedett a Föld. Az emberek jó része fölösleges. Így készül bennünk az új világ. Kánikula van.

titkokat mond

A ciklus két legkétségtelenebb verse a *Holnapra megforgatjuk* és a *Szemelvények a Káosz-szimfóniából*.

Mindkét versben új hang dominál: a szarkasztikus, kegyetlen humor. Az első egy nótát idéz. Nem is oly régen

együtt énekelte minden iskolás: „*Holnapra megforgatjuk...*” Most új nóta járja: „ha nem az történik / ami a célunk / akkor legyen a célunk / ami történik”. Így szól a

refrén! Ritmikusan ismétlődik. Lám, a felismert, új szükségszerűség! Nagy találmány! Új Sziszüphosz. Ha a kővel hegynek felfelé nem boldogulunk, segítsük meg, te meg én, fogjunk össze, lökjünk rajta egyet! – és ünnepeljük *magunkat érte!* Félre a hagymázás igényekkel! Ami a *Szemelvényeket* illeti, Ács József titkokat mond. Mindenki tudja, mégis: „A hírek nem / maguktól keletkeznek / főzik őket mint a húslevest / gyártják mint a gyógyszert...” Hallotta? Tényleg! Komolyan mondom! Hol főzték ezt ki? Hát a hírek boszorkánykonyháján! Nem számít, igaz-e vagy sem. Ki tudná ellenőrizni? Na, ugye! Különben... – hajtsa közelebb a fülét, kedves uram, hadd súgjam meg – nincs mögöttük senki. Ez a lényegük! Nincs igazságtartalmuk – mi az? –, hova jutnánk vele! Az egész jól hízott léggömb, hírballon, huss! Lehet vele játszani, kormányozni, manipulálni, elhíttetni, tapsolni hozzá! A hatásuk a fontos, hogy mit akarunk velük elérni.

Hogy érzi magát az individuum ebben a jól szervezett világban? Rosszul. Életét megmérgezi a rátelepülő hatalom, melynek előírásaihoz alkalmazkodni kénytelen. Ha életben akar maradni, meg kell találnia a forrást, amiből nemet mond az állandó kísértésnek.

Itt van az elveszett igazolvány története (*Örökvaku*). A költő szorong: elvesztek a papírjai. Aztán: „de mégis torkon ragadott a felismerés, / ki volnék amúgy, régről ismerős magam.” Tényleg. Mitől szorongunk, ha tudjuk, kik vagyunk, hogy *vagyunk* egyáltalán? És nem csupán „kartotékadat...” Miféle igazodás lenne tapasztalt létezésünknel meggyőzőbb? Minek a lihegés a listázott, „állampolgári biztonság” után? „... sem az ész, sem a test megszokása, / sem a számsorok, s a külvilág más pecsétjei, / sem a lakhely, a munka, a név vagy az arcmás / nem mond el semmit. / Feldarabol, lábásba hajigál, / s lassú tűzén pörköl csendben az élet.” Akkor hát?! Ki vagyok én? Az nem! – Egy kolduló nincstelen története a kísértés ellentmondásosságát dokumentálja. A fickó vonaton utazik, utasokra köszön, könyöradományokban reménykedik. Bújnak előle utastársai. Jegye nincs. Menekülne – menekülhet. Bujkálna – bujkálhat. Senki nem veszi észre. A kalauz sem. Felszámolódott a megszokott rend? Nincs büntetés? Nincs ellenfél? Merre tart a világ? A krónikák 2009-et írtak. A vers címe: *Magyarország nulla óra...* – Vagy itt egy másik portré. „Kövér kamaszfiú” – a „lázás semmittevés ipari tanulója” –, *MMIX* – hirdeti ironikusan a klasszicizáló verscím. A fiú biliárdozik. Nagy színházteremben, melyben egykor Rákosit éltették. Játékkeremmé alakította a történelmi szükségszerűség. Hősünk nyereséget remél, ez a remény élteti. Nekifeszül újra meg újra. Amit nyer, veszti is nyomban. Harminc év múlva hajléktalan. A forgandó szerencse és a nyereségvágy foglya. Napjait a játékszenvedély és élete üressége emészti fel. A vers kivételes szépsége a *Faust*tal vont szarkasztikus párhuzam: „komikus lett a kozmosz / felé törekvő ember / senki nem képzei így a nagy életet / vak dióként szeretne inkább / önmagába zárva lenni / s túlélni minden ítéletet / engedni a csábos hangnak / terveik csak a mágnásoknak vannak / Dáriusok Krőzusok Rockefellererek / száloptikából szőnek új eget / hogy végigsöpörjék / mohón pásztázó tekintetek / dűnnyögnek hozzá új mesét / kénsszaggal lángol fellobogva ég / sejteket forral a titkos kémia / botrányok kampány hisztéria / a fölét hajolnak mint akik tiszták / a pudliból lett alkímisták:/ 'az

ember szokásos búze csak / ez az mi lenről orrunkba csap' / fanyalogva nézik: hú de randa! / erjeszti olcsó propaganda / közhírré téve cinikus vegytanuk / terjed akár a járvány / úgy ölnek nincsenek szemtanúk / láthatatlanná lett a látvány / személytelenné a pusztulás / kincset keresve aki sírgödörbe ás / csak saját csontját találja / hiába dobta el nemrég mindenét / még szigorúbban pillant rá az ég / tértivevénnyel kapja kézhez / sajátkezűleg körmölt ítéletét". Nem mondható, hogy ezt valaki nem választotta...

mindennapos üresség

Végezetül egy különös vers. *Nem vettük észre* mondja talányos címe. A ciklus utolsó előtti je. Egy késő esti „temetői” látogatást – az idézőjel nem véletlen! – idéz, vagy csak menekülést a látható világból. Így jutunk vissza a ciklust nyitó témához. Különös sor: „jó volt kicsit otthon lenni benned” – miért „benned”? miért nem „nálad”? Mivel áll szemben ez a történés? Tarkovszkij kietlen, ember elhagyta, lakótelepi tájait idézi, melynek ürességét – ahogy *most* látjuk – „nem vettünk észre...” Mit is nem? A valóságosnak vélt otthonok mindennapos ürességét, mely eltakarta az igazi otthont, a halottak szemmel nem látható csendjét, otthonát. A város hajnali nyüzsgése visszakövetel a külső valóságba, ahol – így a költő –: „szemben az éjszakával / nem történik semmi sem”. Ez is választás. – A ciklust záró római pillanatkép – *Csontok és narancsok – Bikácsy Gergelynek* – az élni vágyás és életigenlés verse, mely csipetnyi reményt csempész a szívünkbe. A vers Fellinit idézi, aki szerint „róma élettől duzzadó óriási temetőre hasonlít”. Szeretni való költemény, életszeretet sugárzik belőle. Érezzük a narancsfák illatát, és az érzést, mely a vers alkotóját átjárja. Soraiban legyőzhetetlen örömmel lélegzik a többévezredes Róma, mintha nem csupán halottjaiban – miként előző verse mondja –, itt is otthonra lelne. És a kútból éltető víz csobog, „felhőkből alászállt ital”, „árad a forrásvíz szabadon s éppoly kéretlenül ahogy / az élet árad mikor nem akad talp mely eltiporja / s mi egyszerre álltunk kisemmizetten és dúsgazdagon.”

A kötet első fele búcsúversekkel zárul.

Ezek közül – a cikluscím: *Utolsó találkozás* – két kivételesen szép verset emelnék ki. Az elsőt, melynek címe *Alkonyattól hajnalig*, és a másodikat, melynek *Utolsó fürdés – Horgas Béla emlékére* a címe. Bravúros mindkettő. Az első azért, mert köznapi cselekvéssort idéz. Az idő az emlékezőé, akit lezárt múltjának szereplői nem hagynak nyugodni, *alkonytól hajnalig* látogatják, tiltakozása, háritásai, védekezése ellenére is. Jönnek sorban, fiatalok, itt és ott, boltban, utcasarkon... Bongnak a rímek, a vers dalszerű, ritmikus, kivételes zeneiségű; emelkedett, ünnepi... Az egész olyan, mint az egyre fokozódó kiáltás. De hol az alany? Kiről vagy kikről van szó? Csak a végén tudjuk: „zörgés fiókban valamit keresnek / ajtón kopognak ablakon belesnek / az éjszaka mélyén útra kelnek / az alagsorban isznak énekelnek / ágyunkban ülve a falnak dőlünk / sehogy nem lehet aludni tőlük / orrunkban ócska dohányfüst szaga / itt élnek köztünk de nem jönnek haza”. Az *Utolsó fürdés* ugyancsak bravúr. A felszínen történő hétköznapi kapcsolódik össze a felszín alatti elképzelttel. Esik az eső.

Bokrok, fák. „Emberi test ereszkedik alá / lassan az agyagos földbe, mintha / túl jeges volna a kádban a víz, / vagy a dereka, térde sajogna, / vonakodva, mégis eltökélten.” Az egymás fölé-alá szerkesztett történések összefonódnak, kiegészítik egymást, búcsúznak, akik maradnak és aki elmegy... „Így horpad a nagybeteg arca, / lassan tűnik, így fordul magába, / s tűnvén még átfordul, utoljára, / hogy sarja dús lombjait csodálja.”

*

A könyv második felét nevezhetnénk életrajzi töredéknek is, hiszen mindenkinek van „életrajza”, de az életrajz ebben a „fordított szülőcsatornában” ürügy csupán. Itt veszi kezdetét az igazi személyes válasz a kezdővers kérdésére: megtanulhat-e az ember újra látni, s ha igen, hogyan? Ne higgyük, hogy van recept. Talán csak példa, vigasztalás. Mert erről szól a kötet legfontosabb része. Mintha pókfonálon ereszkednénk egyre mélyebbre. Élhető „szülőcsatorna” ez mégis: egyre teljesebb őszinteség és fokozódó magány teremti. És a megszokottól eltérő, új figyelem. A történetek a költő életének epizódjait idézik. Régi történetek, de a rájuk tekintés új. Ez a rész is két egységből áll. *Gyufák, cigaretták, tükrök* az első címe, *Lenti* a másodiké. Utóbbi nem csupán a Lenti nevű Zala megyei, 7000-nél valamivel népesebb városka nevét, hanem azt a kiterjedés nélküli *lentit*, finoman szólva a Pokol legalsó bugyrát jelenti. A második ciklust két haláleset és egy öngyilkosság zárja. A gyászt, amit a költő és olvasója átél, hallgatás öleli. A kötetet két különálló költemény zárja, dokumentálva a szerző változását. Úgy fogalmaz: vergődései „túloldalára” került. És egy *második remény-vers*, mintegy rímelve a római pillanatképre. De ez más. Van benne valami óvó távolság, és egy csipetnyi mosoly.

Kövessük költőnk útját, lefelé, majd Lentin (a lentin) át tovább.

Miből indul ki Ács? „mennyire szerettem volna mindig / hogy nekünk embereknek / ne legyen titkunk egymás előtt / a mindenség amúgy egyetlen titok / álljunk előtte pőrén fedetlenül / együtt csodálni és / összekapaszkodni a bajban / ez volna a tökéletes

közösség / fejünk felett a forgószínpadon / csillagokkal kigombostúzott / fekete bársony / csupa megfejtendő talány / azt képzeltem csillagász leszek" (*Fekete bársony*) – két téma egyszerre: lehet-e titok nélkül élni? És mire való ez az ember?

mama-portré

A nehézségek az iskolában kezdődnek: már a fekete pontot sem lehet elsinkófálni... „már az elhallgatás is / kettészakítja a világot / hát még a hazugság / egyszerre nem lehetsz otthon mindkettőben” – igaz, de akkor az az igazi kérdés: ki vagy? Kit kell vállalnod? Ez nincs készen. Vádak, önvádak, félreérthetőségek, mások elvárásai ellenére is. Feltűnik a szigorú, rendszerető mama, aki indulatos szemrehányásaival félelmet kelt. A gyerek nem érti. Más a természete. El kell vagy kellene fogadnia. Nézi a padlót. Szelíden, némán hallgatja a szemrehányásokat. Ez is, mint minden további: önismereti kérdés. Ezt firtatja a *Lackfi Jánosnak* ajánlott *Árulás* című poéma, ezt a *Gyufák, cigaretták, tükrök* című többrészes költemény is, mely utólagos vallomás arról, hogyan tanulja meg a szerző elfogadni és megkülönböztetni magát és világképét mindenki másétól; a filozófus Hules Bélától és a költő Parancs Jánosétól. Így állít nekik emléket – miközben megrajzolja a maga portréját is. Gyufák, cigaretták, tükrök közt játszódik ez a múltidéző, mely végül a megkerülhetetlen mama-kapcsolathoz tér vissza. 2019-ben, 53 évesen fogalmazza meg a 15 éves kisfiú búcsúját a mamától. Ez a mama-portré teszi teljessé az *Úrhajózás kezdőknek* című költeményt, mely felnőttként idézi vissza a helyzetet, melyet egykor keservesnek érzett, és hallgatva, némán fogadta a rá zúduló szidalmakat. A mama helyzetét nem fogta fel. 38 évvel később, *utólag*, lelki furdalással, igen. Ez volna a felnőttesség kapuja?... Itt készül számvetés a pályaválasztás útvesztőiről is, hogy miként lett fizikaszakos egyetemi hallgató. Holott az irodalom mintha jobban érdekelte volna. Mégis. Milyen igazodás készítette erre? Önironikus, szarkasztikusan keserű költemény a ciklust záró *Fadal* 1993-ból.

*

Bottyán János Laktanya, Lenti, a szlovén-osztrák-horvát hármashatár közelében. 1951-ben hozták létre harckocsizó- és lövészegységek számára. „Vitézek / mi lehet e széles föld felett / szebb dolog az végeknél” No, mi lehet? A laktanya 1997-ben zárta

kapuit végleg. Tevékenysége 1984-ben – orwelli év, a pártállam utolsó évtizedének közepe táján, az oroszok még bent vannak – zeniten volt, miként azt Ács József honvéd maga is igazolja kötete legterjedelmesebb művében. Kétségtelen: Lentiben gondoskodnak a programodról. Az igazodás, megfelelés önmagaddal szembeni árulás. Itt dönteni kell. Igaz, lázadni halál. Mindenesetre kitehető a tábla: megúszni nem lehet! De Ács – ha jól értem – valami másra is figyelmeztet. Érdemes szemrevételeznünk. Egy dalt idéz: „leszek-e még boldog én / *boldog* / üresen kong a szó / puszta hangalak / semmit sem jelent / az *én* szó ellenben / megtelik értelemmel / azt hinnénk a hadseregben / ledarálják az ént felmorzsolják / ám épp ellenkezőleg / sehol sem hizlalják olyan kövérre”. A „kövérre hizlalás” az *egóra* (önzésre) utal, mely gyűlöletet szít, háborúra készít, mindegy, ki ellen. Bábu vagy ebben az átnevelésben, valami akármilyen nevében, mely eltűntet. Magadat, igazságodat veszted. Tudod vagy nem: romlottá tesz. Az ember igazi lénye szenved ettől, és kétségbe zuhan. Nem ilyen megoldást keres.

Égnek emelt fenék, valaki felmos, „a rongyot / mint kisállat nyakát tekeri ki”, majd valaki valahol elbődül: „táposok sorakozóóó!” Kiket illet a szelíd invitálás? „a nagy gimnáziumok éltanulói / arccal belezuhantak a sárba / felvételt nyertek a felsőoktatásba”. Ja, az más! „előfelvételsek nincsenek / táposok vannak / csak táposok / előfelvételis / csak papíron létezik / de a papír mindent kibír / az üres papír”. Tízórás vonatút, aztán újabb utazás az olajszagú teherautókon, majd a gőzkalapács földet döngölő muzsikája. Ez a szívet melengető isten hozott. Ruhafélét löknek hozzád, gatyá, ing, sapka, zokni, zubbony, bakancs – ó, a bakancs! –, nadrág – nem a te méreted, cserélned kell majd valakivel, te dolgoz; ágyékkodra fehér por hull... Készül a katona. Lassan az is kiderül, mivel kell majd itt elütnöd az időt: „aknavető irányzó leszek / nem tudhatom még / hogy munkásszázadba kerülök / ahol nem lesz éleslövészet”.

1984-ben Ács honvéd így fogalmazza át léte lényegét, címet is biggyeszt hozzá: ÉN GIPSZ JAKAB: „katona / jöjjön be menjen ki / hogy jött be menjen ki / hogy ment ki jöjjön be / sapkát le / menjen ki / jöjjön be / engedélyt kérni ki fog talán a nagyanyám / menjen ki és jöjjön be / kérek engedélyt bent tartózkodni / menjen ki / hogy ment ki jöjjön be / kérek engedélyt bent tartózkodni / sapkát / menjen ki jöjjön be / nem kért engedélyt / menjen ki jöjjön be / kérek engedélyt bent tartózkodni / kicsoda kér engedélyt / menjen ki jöjjön be / mondja én gipsz jakab / kérek engedélyt bent tartózkodni / kérek engedélyt bent tartózkodni / tartózkodjon honvéd / napközben ágyra ülni feküdni tilos”.

kopaszok táposok

Magadról leszoktató ez. Új szavakat tanulsz: táposok, kopaszok, gumik, csellósok; kanalizálás, reptér, emberszalámi, kocsonya, mikádó; fóka, rigó, stoki... Ólomlábban jár az idő. Alkalmazkodni kell! Ha

dolgozhatsz: véletlen ajándék! Mezőgazdasági munka Kiskőrösön. Értelmes élet?! Két hét!!! Már-már élhető Hrabal-novella... Átmeneti illúzió! Aztán újra a lenti gödör. Használják. Mindig, mindenkor. Késő ősszel is, hidegedőben. Hozz szemet, fokhagymát. Teljesíted, gyötörheted magad. Mindegy. A szívatás a lényeg. Nincs visszafázás. Daráló van. Tarpatakinak 12 óra sofőrszolgálat után is vezetnie kellett, hiába mondta, nem megy... Alváshiánytól káprázó szemmel, éjszaka. Számít? Nem

számít! Eredmény? Halálos közúti baleset okozásért *előzetes*... Hogy nem tudja elviselni, hogy emberek halálát okozta? Hogy nem tud aludni? Hogy ha szemét lehunyja, elvakítják a reflektorok? Az előzetesben is akad szívató: a sok börtönt megjárt elvileg-bajtárs Dorogi: „rá lehet zizzenni a seprűre / tarpataki barátom”. Csak az időmúlás segít. Februárban a régiek leszerelnek, új kopaszok, új táposok jönnek. Lehet rajtuk uralkodni, bratyizni velük. Bennfentes lettél. Kishivatalnok. Segítséged kérik, udvarolnak neked... Ács! Szerezz eltávot... Ebbe nem lehet belemenni. Ács honvéd határt von. Jó, hogy így tesz... „a zsigá nevű nyurga tanárszakos srác / gyökössy endre könyvét mesélte / magunkról magunknak / ha befejeztem kölcsönadom / de nem fejezte be és nem adta kölcsön” – „három nap múlva egész éjszaka hullott a hó”, a reggeli ébresztő után az írnök hozza a hírt: „basszák meg / mi van / felborult a teherautó / [ ] hajnalban indultak a lőtérre / főleg kopaszok táposok / és ahol a töltésen fut az út / kisodródtak a lejtőn / a teherautó a tengelye körül / mint a mosógép dobja forgott / a plató végén ülő két embert / összevissza verték a rájuk zuhanó / ólomnehéz híradósládák / azonnal meghaltak / zsigá és andrás / micsoda / hallgattunk / a többiek úgy néz ki / zúzódásokkal megúszták / gyengélkedőre kerültek / megfigyelésre” [ ] „a törtcsempés falat bámultuk / a hányásmintás kőpadlót / fent az üvegtégla-sort a neont / lent a kék szegélyt / csak ne kelljen egymásra nézni / minden más lesz mostantól / mondtam / és semmi sem”. A teherautót vezető sofőr hajnali négykor ért a laktanyába, holtfáradtan, pihenni akart. A zászlóaljparancsnok tajtékzott: nincs pihenés! Menni kellett. A sofőr a volánnál elbóbiskolt... Mintha az egész rendszer omlott volna a két fiúra, „a néphadsereg / saját halottjának tekintette / katonai tiszteletadás mellett / vehettek végső búcsút tőlük a családtagok”. Zsigá apja vizsgálatot követelt. A minisztérium rábólintott. Miniszteri szemlét kap a laktanya. A zászlóalj tüzérparancsnoka, kevés szavú, értelmes ember, főbe lőtte magát. Felborult az addig se létező rend. Ellenőrzés jön!!! Látszat-dokumentumokat kell gyártani, utólag igazolni a nem létezőt. Ács írnokként megismerte a valóság másik oldalát, „azon tűnődtem / lám elismerték hogy függenek tőlünk / tehát nem tehetnek meg mindent velünk / ez nem revans és nem elégtétel / annál sokkal fontosabb / kis lépéssel közelebb kerültünk / a valóság elismeréséhez / és ez felszabadító / az igazság szabaddá tesz / minket a hazugság tart fogva / lám én is hozzátettem a magam sárgalacsinját / börtönünk tapasztott falához / a kiképzési tervekkel / és akad még

munka bőven / hétfőn indul a szemle / vasárnap estig mindennel elkészülünk” Sietni, sietni, jönnek! Dolgozni, dolgozni, dolgozni, mint csillag az égen! Mintha minden, de minden vadonatúj lenne! Bár közben minden lazul... Lehet zenét hallgatni, szót váltani egymással, vallásról, hitről... Mellékesen. Ki figyel oda?! Ez az igazi vereség! Hiheted, hogy megszabadultál, beépültél, győztél, holott csak... A BIZOTTSÁG bármely pillanatban... Mindenki mindenre készen, fegyelmezetten vár, vár, vár... Táposok, kopaszok a negyedik szinten, elsötétített térben bombatámadást szimulálva, gyertyafény mellett világvégét játszanak. ... Az Appelpplatz üres, sötét. Csend. Mintha mindenki meghalt volna. Éltek egyáltalán?...

A BIZOTTSÁG nem jött. Gogolt megszégyenítő megoldás!

„mikor felébredtünk / már hétágra süttött a nap / [ ] feltámadt a reggeli szél / az égen néhány / báránnyelű úszott / eltűnt a gőzkalapács / eltűnt az irdatlan állat / senki és semmi nem / döngölte a földet / semmi dübörgés / nem hallatszott más / csak a lombkoronák zúgása / meg a madarak éneke / mellékessé vált hogy / estefelé visszazivárognak / a titkos riadókörletből a / harcjárművek meg a teherautók / mint megszálló csapatok / a néma városba / mellékessé vált mert én már / a túloldalról néztem / szemléltem mindent”.

*

Két költemény zárja a kötetet.

A hallgatás háza – mondja az első címe. „milyen szép volna egy / nagyívű vallomás a hazáról / arról hogy otthon-e / arról ami gyűlöletes e tájon / meg ami nélkül nem lehet élni”. Magam is úgy vélem, erről hallgatni kell. Hisz ami belőle szavakba fogható, torzul, „tátog a hal mikor partra vonják / s kérdik mit mesélne a vízről / kinek / a halaknak / minek / kinek / a szárazon lakóknak”. Igaz. A versben többször felhangzó refrént is – „ne tudja senki sem” – elhallgattatnám. De az összegzés sokat mond, „mert ma minden erővel / titkolni kell az életet / hogy nem haltunk meg / hogy még élünk ... élünk mint apátlan anyátlan árvák / összekapaszkodva a káoszban / a hisztéria csapásai alatt / és ezt takargatni / ép elménket meg ha van még / rejteni kell / rejtegetni a hazafiságot / mert – maradjon köztünk / a legszebb hazafiság most a józan ész”. A vers 2014-es. A záró sorokat idézem: „a szomszédság már / lángban áll / de amit titkolunk nem adható át / így nem foglalhatja el senki sem / ezért fegyverrel nem lehet megvédeni / csak elpusztítani / ne tudja senki sem”. Ez maga a HALLGATÁS HÁZA.

belátni sem könnyű

Történetek, epizódok, életrajz-töredék... Jól mondja Hérakleitosz: az ember állandó változásban él. És rá is lát erre. Egy rejtett forrásból, melyről tapasztalata nincs. Belátható, hogy e nélkül

világunk élet nélküli, kész, formákba fagyott. Múlt. Jel, melynek jelentéséről mindig lemaradunk. Megelevenítője csak az lehet, aki tovább kérdez. Nem a kész, hanem a

keletkező forrás irányába. Nehéz tapasztalni, mert élő, nem szoktunk hozzá. Még belátni sem könnyű. Igazsága adja életünk igazi értelmét. Goethe elfelejthette a *Werthert*, el a *Wilhelm Meistert*, a *Faustot* is, de a forrást, ahonnét létrehozta őket – nem felejthette el. „Próbáljam újra?” Persze! Semmi sem végleges, ami emberi, ha valaki kérdez rá. Csak az a feltétel: tudd, mindennek értelme van. Változásodat szolgálja. Erre szólít. Hérakleitosz is tovább kérdezett. Írásban fennmaradt töredéke tanúsítja: „A léleknek logosza van, önmagát növelő.” A tapasztalat bizonyára megváltoztatta őt, és világát is, amit addig látott. Az „önmagát növelő” logosz szavak előtti, forma nélküli, tapasztalni is csak forma nélküli, jelenléti figyelem képes. Onnan jön minden. Az is, aki érti, és az is, aki nem... Együtt lélegezni ezzel a kezdettel: születés, az ember tovább teremtésének reménye és lehetősége.

Ennek reményében búcsúzik a kötet szerzője is. És idézi egy négyévesforma pufók kislány fényképét (*Befejezetlenség*). Belőle még minden lehet. Esetében még semmi nem dőlt el, nem végleges, nem lezárt, „mert valahol megbújik benne / mint szoba sarkában a por / mint élőben az élet / az eltávolíthatatlan remény”.

Egyetértek.

kép | adobe.com

Varga Zoltán Zsolt

BOROSTYÁNKÖBE ZÁR AZ ÉJ

2022-12-21 | JEGYZET

Ács József **kötetéhez**

Számomra a kötet *Fekete bársony* című verse kulcs a lírai én megfejtéséhez, az abban megfogalmazott vágy – „*hogy nekünk embereknek / ne legyen titkunk egymás előtt / a mindenség amúgy is egyetlen titok / álljunk előtte pőrén fedetlenül* – Ács József ars poétikája. A kötet kendőzetlen, kompromisszum nélküli igazmondásával üt szíven. A

Gyufák, cigaretták, tükrök elolvasása után pőrén áll előttem a költő: az egykori előfelvételis katona (*Lenti*) és a gyerek (*Fekete bársony, Úrhajózás kezdőknek* vagy az *Árulás*). Ars poétikája is ott van a címadó versben: „*nálam... / a költészet meg, ahogy a / vak a világot kitapogatja* – de József Attila is azt írta, hogy *mit érdekelne engem a költészet maga*, pedig nagyon is érdekelte. A nagy költő elődtől származik ez a sor is: *A líra: logika; de nem tudomány*. Ács József már-már cáfolja a tételt, olyan filozófiai, szociológiai, pszichológiai alapossággal tapogat le külsőt-belsőt, természetet, társadalmat és emberi lelket.

az ember és az idő

Filozofikus versei közül egyet emelek ki, a *Kronosz torka* címűt, amelyben az ember és az idő, e „kétarcú lény” viszonyát járja körül, cáfolva az idővel kapcsolatos közhelyeinket: „*ne számíts az időre / hogy bármit megold / igaz felold és eloldoz / de szorít az idő és / újra megkötöz*”.

Szociológiai alapossággal szól a hírek világáról a *Szemelvények a Káosz-szimfóniából*: „*hogyha kit hír sebzett meg / újabb hírtől vár enyhülést / a hírekért a hírekből a hírekben él*”.

A már említett *Úrhajózás kezdőknek* kíméletlen pontossággal rajzolja meg saját gyermekkori énjét: „*a gyökeresen mást / nem saját magamban kerestem / az sokkal veszélyesebbnek tűnt / és kilátástalannak is mert / az önvizsgálatot és önvádat / sehogy sem tudtam elválasztani*”.

A tudós analizáló kedve és a gyermek tárgyakra csodálkozása egyszerre jellemzi szövegeit: „*ha ésszel nézzük a dolgokat / nincs már szűz pillantás*” – írja, de ő nemcsak ésszel látja a dolgokat, hanem bámulja is egyik mestere, Nemes Nagy Ágnes nyomán: „*... a koponyaacsontokat / belülről kitapasztó körmozit*”.

Ez a belső látás vakmerő képekre inspirál, mint az *Utolsó fürdésben*: „Bokára tolt terepszín gatyában / ültek a bokrok, mint latrinán / részeg bakák az égiháborúban / a tábornok fák tövében / tisztiszolgák és hű írnoksereg”.

Nemes Nagy Ágnestől ennél is többet tanult, általa megértette, „... hogy a költészet / nem a megszólalással / az elnémulással kezdődik / kívárni a tárgyak beszédét / figyelni sugárzásukat”.

kis- és nagylátószögből

A tudást nem egy költeményben kamatoztatja. Ha nem tévedek, *A tél cserepeiben* a kis- és nagylátószögből is fényképezett téli kórházudvar, a hó összeroskadása, majd ciklikus olvadása-fagyása mögött, a verssorok között, egy költőhöz közel álló kórházi beteg agóniája rejlik.

Rímes vers kevés akad a kötetben. Az egyik, a *Hettita napló* Weöres Sándor előtt tiszteleg, az ő *Le Journal*-jának parafrázisát írja. És Ács József hozzá hasonlóan az asszociációk igen nagy szabadságfokával él.

Másik rímes versében az irodalmi *kánon*ból való kimaradásáról, illetve a magára vállalt felelősségről szól: „*lemaradtam az irodalomról / lassú vagyok hozzá és tétova*”.

A címadó versben, sokkal tárgyilagosabban, a „költészet piacvesztéséről” beszél. Próza és líra különös, egyedi házassága valósul meg központozás nélküli költeményeiben. A *Lenti* elbeszélő költemény lírai hangvétellű novella-füzér is lehetne.

Ha valaki rákérdezne, számomra melyik vers reprezentálja leginkább az egész kötet borongós hangulatát, kozmikus világlátását és látomásosságát, *Az éj* címűt választanám:

a holdbéli figyelem
kőcsipkái és sziklazátonyai
a tompán sugárzó
porszáraz tenger
az úr mélyéből aggódón
fölibéd hajló homlok
széles mozdulattal rajzolt lázlapok
filctoll-tarkasága
függőlegesen fel-le mozgó
zsinórok
kutyaugatások
visszhangzó ostorcsapásai
hátadon az izzadtság csíkjai
torkod tátongó csatornanyílása
állott feketeséget hörből
elrejt és mégis
közszemlére tesz
borostyánkőbe zár az éj

A *Gyufák, cigaretták, tükrök* kötetet többször előveszem, sokrétűsége újra és újra megborzongat – a szövegekben, mint minden igazán jelentékeny versgyűjteményben, váratlan mélységek rejlenek. Kimeríthetetlenül.

kép | adobe.com

Szirmai Panni

HONVÁGY

2022-12-19 | HÁTAL - VÁLOGATÁS A FORTEPAN KÉPEIBŐL, NOVELLA

Már megint ott áll. Félórája nem lehet elcsalogatni a kirakattól. Egészen közel hajol és nyalogatja az üveget. Fagylalttal is kínáltam, mutattam kutyát, teherautót, semmi nem segít. Odaszegezte a látvány. A múltkor is mennyit vártunk rá! Legalább egy órát. Amennyire kicsi, olyan határozott. Nem értem, miért pont a virágosnál? Ott van a következő sarkon a játékbolt, utána meg a trafik. Lejjebb a piacon még kisállatkereskedés is. De neki ez kell. Párás leheletével szeretgeti a virágokat. Ha nem zárás után jövünk erre, be is mehetnénk. Azt persze nem akarja. Néha úgy érzem, nem hiányzik, hogy beszéljen, így is mindent el tud mondani. Amikor elhoztuk, meg se mondták, hogy nem beszél. Az otthonban nem tudtak ezzel foglalkozni. Messze elmaradt a fejlődése a kortársaitól, miért pont a beszéde lenne rendben? Az elején nehéz volt, azt a néhány hónapot nem kívánom senkinek. Az a rettegés, hogy valami komoly baja van... Napokig meztelenül visítva rohangált a lakásban, mint egy kis majom. Fokozatosan sikerült megszeli. Megijedt a hajszárítótól, a mosógéptől még most is retteg. Az orrfújás máig kritikus, de azért van előrelépés. Már nem eszi meg, amit az orrában talál. Amikor először adtunk a kezébe ceruzát, nem tudta, mire való. Minden kézbe vehetőt megszagol és legtöbbször meg is rágcsál. A telefonzsinórt majdnem elrágta. Szerencsére a fogai rendben vannak.

sokat fejlődött

Mindenképpen őt akartuk, nem volt kérdés. Az első pillanatban tudtuk, hogy ő az. A haja hasonlít az enyémmre. Többen mondták már, milyen aranyos, a szeme az apjáé. Ezen persze csak nevetünk, de azért jólesik. A

gyermekpszichológus szerint idővel fejlődhet. Ha végre megkapja az érzelmi biztonságot. Hátha beszélni is megtanul, még csak hároméves lesz. Ha lehetne vele beszélgetni.... Már eddig is sokat fejlődött. A meséket is jobban tűri. Nem mondom, hogy minden este, de azért egyszer-egyszer megenged egy rövidebbet. A képekre mutogat, örül, ha felismer valamit. Látszik, hogy kötődni akar hozzánk. És mégis hiányzik neki az előző helye, a megszokott környezet. Ott is a természetben érezte jól magát, kint a kertben. Már telepakoltam a szobáját növényekkel, de még nem az igazi. Az erdő kellene neki, azt nem tudok adni.

kép | Fortepan / Lissák Tivadar

Nacsinák Gergely András

AZ ÁLLOMÁSFÖNÖK HAZATÉRÉSE

[TÖRTÉNETEK A FOLYÓN TÚLRÓL]

2022-12-03 | NOVELLA, TÖRTÉNETEK A FOLYÓN TÚLRÓL

Városunk életének nyugalalmát úgyszólván egyetlenegy dolog volt képes megbolygatni: a szép nők felbukkanása. Márpedig ez időről időre bekövetkezett, mert az esti vonattal a keleti szőnyegárosok, nyugalmazott galambászok és légoldalmi ügynökök mellett olykor dekoratív hölgyek is érkeztek, akik valamely távoli, élő vagy holt, vagy vélelmezett rokonuk látogatása címén tartózkodtak hosszabb-rövidebb ideig körünkben. Szerencsére a nyomukban járó felbolydulás után az élet rendszerint hamar visszazökkent a megszokott kerékvágásba, és ilyenkor a nyugalom, ha lehet,

még áttetszőbb lett: az emberek szemében a vihar utáni égbolt barátságos derűje csillant. Rá is fért városunkra a felhőtlen kedély, a gyanakvás és kétely szűk pillantásokkal kísért napjai után.

három ínyenc léhűtő

Egy időben – éppen a viharkárok mérséklése érdekében – rendőrpáncsnokunk komolyan fontolóra vette a szép nők rendeleti úton való kitiltását városunk területéről. Elgondolása két

okból hiúsult meg: egy inkább elméleti és egy prózaián gyakorlati okból. Első lépésként szűrőállomás felállítását tervezte ugyanis, mindjárt a vasútállomáson. A feladatra legalkalmasabbnak a három ínyenc léhűtő látszott, mivel így is, úgy is naphosszat az állomáson lebzseltek, támasztották a különböző falfelületeket, s ha bárki kérdőre vonta őket, szentül állították, hogy ők a vasútnál dolgoznak; hanem azt az állomásfőnök úr sem tudta megmondani, pontosan milyen minőségben. Ha pedig ennek kapcsán az érdeklődő hangot adott kételyeinek, oly vérig sértve helyezték kilátásba azonnali és testületi felmondásukat, hogy az illető haladéktalanul visszakozott, ki tudja, hátha tényleg nélkülözhetetlenek, és senki sem akarta kockára tenni azt a napi egy vonatot.

A parancsnok tehát kinevezte őket szűrőállomásnak, ám hamar észlelnie kellett, hogy bizony a hivatalos státusz ellenére sem működnek elvárható precizitással. Tegyük fel példának okáért, hogy a vonat vaslépcsőjéről sikkesen lelép a peronra két, szarvasbőrcipőbe bújtatott láb. A cipő zárt, nem kihívóan magas sarokkal, rézcsatja azonban karcsú boka alatt záródik, amely kecsesen ívelt lábszárban folytatódik, és fagyaltgombócot idéző térdkalácsokban kulminál. „Bámulatos!” – rikkant fel ilyenkor az Első Ínyenc Léhűtő, és már iktatná is rögvést a tüneményt. A Második Ínyenc Léhűtő azonban lefogja a kezét. „Csak lassan a testtel!” – dörmögi rendkívül stílusosan

ideillően. – „Nem látsz a szemedtől? Csípeje nyiszlett, válla csapott, keble amorf”. „Nyaka pedig úgyszólván nincs is” – tromfol rá a Harmadik Ínyenc Léhűtő. És ez így ment. Ha a Harmadik Léhűtő lelkesedett a húsos ajkakért, a Második Léhűtő feltűnő fogyatékossgot állapított meg deréktájon; ellenben ha ő ragadta magához a hivatalos irkát, a másik kettő óbégatni kezdett, a csapott rüsztyöt és a tartás esetlenségét róva fel, vagy a szemekből hiányolva a bűverőt. Mintha minden alkalommal három különböző hölgyet láttak volna végiglejtteni a peronon, és nemcsak hogy nem született pecsétes egyetértés, de mire az illető az állomásépület ajtajában eltűnt, rendszerint hajba is kaptak. A másik akadály, mint mondtam, gyakorlatibb volt, habár az elsőtől nem egészen független. Városunk tábla- és cégérfestő mestere képtelen volt egyértelmű „szép nő” piktogramot tervezni, amelyet egy vörös vonallal keresztül lehetett volna húzni, és a bevezető utakon, mindjárt a település nevét jelző tábla alá kihelyezni. Pedig akadt is volna még egy hely a többi nemkívánatos elemek – úgymint: uzorások, spekulánsok, próféták és elefántok – belépését tiltó ábrák alatt. Így a zavarba ejtő szépségek továbbra is szüretlenül, minden hatósági korlátozás mellőzésével közlekedhettek keresztül-kasul a városon, átmeneti dagályt okozva az italmérésekben, és apályt a hitvesi szobákban. Aztán, akár a hold, eltűntek a horizontról, a közhangulat pedig, mint a víztükör, lassan elsimult.

Kivételt képezett a sellő érkezése.

apró csillámokká porladva

Úgy esett a dolog, hogy az őszelő valamely harmatosabb reggelén a Három Ínyencek magányosan veszteglő vasúti kocsit pillantottak meg a mező szélén állani. A se vége-se hossza tehervonatok egyikéről csatolhatták le, amelyek éjszakánként kivilágítatlanul, titokzatos rakományokkal róják az országot, ám nappal láthatatlanok. Hogy miért csatolták le és húzták mellékvágányra épp ezt az egy vagon, sohase derült ki. Ósdi, vaslapokból összeszegecselt teherkocsi volt, és amikor a kotnyeles léhűtők elhúzták a rozsdafoltos tolóajtót, meglepetésükben még a lélegzetük, ez a súlytalan páternoszter is megakadt, és néhány pillanatig se fel, se le. Mert ugyan ki számítana rá, hogy egy vagon ajtaja mögött az óceánnal nézzen farkasszemet. Az opálos, kavargó, hipnotikus, mélységes óceánnal. A síküvegfalon megtörték a fátyolos

napsugarak, aranyglóriát rajzolva a lomhán örvénylő vízbe. Majd egy arc bontakozott ki a víztömegeből, egy meglepett, kíváncsi, de cseppet sem ijedt arc: a sellőt odacsalta a hirtelen beszűrődő világosság. Rámosolygott a három, tátott szájú léhűtőre, majd kecses félfordulattal eltűnt a homályban. Néhány pillanattal később újra felbukkant, letről felfelé ívelő lendülettel, látni engedve tökéletes felsőtestét és elegáns farokúszóját. Az üvegtartályt, melynek vizét állandó mozgásban tartotta a sellő hullámozó teste, percről-percre több világosság árasztotta el: a vízben napspirálok forogtak, fénypázmák keresztezték egymást, apró csillámokká porladva a sellő nyomában. A három léhűtő, ismét lélegzethez jutván, sarkon fordult, és hanyatt-homlok futásnak eredt.

A sellő érkezésének természetesen még aznap délelőtt híre ment, a mi kis városunk tempójához képest hallatlan gyorsasággal. Hogy a kíváncsiskodók tódultak volna, mint mondani szokás, azt nem lehet állítani. Szállingóztak inkább. Volt, aki hivatali kötelességből szemrevételezte a vasúti kocsit, ilyen volt az állomásfőnök, a polgármester, a líceum igazgatója és igazgatóhelyettese, valamint természetesen a három léhűtő is ide sorolta magát. Voltak, akik leplezetlen, ám kérészetű érdeklődéssel vetettek egy pillantást a jövevényre, úgyszólván lokálpatriotizmusból, csak hogy elmondhassák: semmi sem hagyja őket hidegen, ami városunkban történik.

Akadnak meglett korú családfők, akik csak néhány napos ráhagyással, úgymond bokros teendőik ellenére vizitálták meg a vagon, és fejüket ingatva, szájuk sarkában szivarral tárgyalták, hogy azért mégsem vesztegelhet itt ez a vagon, míg világ a világ, előbb-utóbb szükség lesz a mellékvágányra. Mások kisebb csoportokba verődve, többnyire az italmérések zárórája után ténferegtek az állomás felé, és általában sokkal odaadóbb figyelmet szenteltek a sellő csinos felsőtestének, mint a rendhagyó folytatásnak. Iskolásfiúk szökdöstek el a nagyszünetben, hogy megnézzék, ott van-e még a vagon. Egyszóval a város lassan, de biztosan haladt a teljes felbolydulás felé. Mint a földmélyi rengések, amelyek lassan találnak utat a felszínig, hogy ott jószerivel észrevétlen hajszálrepedések képében jelezzenek előre közelgő katasztrófákat, úgy kezdte el fejét ingatni az újságosbódében élő hírlapárus, a közhangulat e páratlan szeizmográfja. A sellő mindeközben töretlen kíváncsisággal és pártatlan kedvességgel szemlélte az elébe zarándoklókat; és amikor néhány csibész jómadár fagyasztott heringet dobott be neki, gurgulázó kacagással jutalmazta a tréfát, szemlátomást csöppet sem véve zokon a modortalanságot: farkának egyetlen erőteljes mozdulatával messzire röpítette a merev haltestet, amely csillogó ívben röpült a töltésen túlra a kék ég alatt.

Igaz is – azt például senki sem tudta, mit eszik egy sellő.

némi fáziskéséssel

Ilyen körülmények közt nem csoda, hogy némi fáziskéséssel ugyan, de a gőzhold feltalálójának füléig is eljutott a tengerrel telt vagon híre. Nem is habozott: ahogy volt, hajadonfőtt és házipapucsban, mindössze egy sálat a nyaka köré dobva indult nagy sebbel-lobbal a vasútállomás felé. Ehhez rézsút át kellett vágnia csaknem az egész városon, aminek folyamányaképp a járókelők összesúgtak a háta mögött: lám, ennek is elment az esze végképp – sálat venni ilyen időben, hisz jóformán nyár van még! És igaz, ami igaz, a csípősebb hajnalt és alkonyt leszámítva kellemes langymeleg volt azokban a napokban. De azért többen is a nyomába szegődtek, hiszen a feltaláló nem szokta csak úgy a semmiért elhagyni mechanikus kuckóját.

Kifulladásra ért az állomásra, mert benne járt már a korban: ómódi cvikkerén át sűrű pislogással vizslatta a csöndes víztartályt. Talán aludt a sellő. Ha képesek egyáltalán aludni az efféle szerzetek. Jó néhány perc is eltelt, míg végre lassan, nagyon lassan kibontakozott a vízhomályból a sellő szilfid alakja, mintha nem is úszott, hanem lebegett volna. Akik a jelenet szemtanúi voltak, később azt állították, hogy megállt az idő: az órák tiktakkolása is szünetelt, míg a feltaláló kotorászni nem kezdett felöltője számos zsebében, ahonnan végtére csalé, pecsétes, viharvert irkát halászott elő. Reszkető ujjakkal lapozta oda-vissza, majd egy pillanatban megállapodott, tekintetét a sellőre szegezte, száját eltátotta, és sziszegő és gurgulázó hangokat adott ki magából, mint egy horpadt kávéfőző. A sellő pedig, mintha megértette volna – válaszolt: szájából buborékfűzér tört a felszín felé, és amikor a víz színére ért, az iméntihez hasonló – de azért sokkal csengőbb – hangok pukkadtak szét a levegőben. Az idő ismét nekilódult, a szájtátiak pedig álmélkodtak. A gőzhold feltalálója beszél a vasúti sellővel! Persze ez az álmélkodás sem tartott fél napnál tovább. Ugyan ki más volna képes szót érteni egy efféle szerzettel, legyintettek a higgadtabb polgárok (akik nem is voltak jelen az idő átmeneti felfüggesztésénél), ha nem éppen ő, ez a holdkóros. Mert – és ezt meg kell vallani –, amilyen nagy becsben állt egykor a feltaláló a mi kis városunkban, annyira leáldozóban volt a csillaga mostanság.

Ez az úriember annak idején azzal tett szert bizonyos mértékű hírnévre, hogy – romantikus hajlamú férfiú lévén – szerkesztett egy gőzmeghajtású holdkaréjt, amelyet ki lehetett bérelni lovagias célokra (mert valamelyes praktikum sem volt tőle idegen). Teszem azt: ha szerenád vagy leánykérés zajlott, vagy egyéb olyan esemény volt napirenden, amihez holdvilág dukál, ám a hold jelenléte az égen épp nem volt esedékes (netán felhőkbe burkolódzott), akkor az elmés gőzhold-masina, feltalálójával együtt a kívánt hely közelében az égbe emelkedett, és igény szerint ott is

maradt (de legfeljebb másfél órát). Fénye fölöttébb emlékeztetett a hold fényére – megalkotója erre nagyon kényes volt –, és igazán nem volt zavaró a gőzmasina hangja sem, vagy legalábbis meg lehetett szokni.

Érthető, ha a találmány a maga idején rendkívüli népszerűsége tett szert a város bohémiára hajló fiatalsága körében, amit az is tetézt, hogy kiötlője igazán jelképes összegért bocsátotta rendelkezésre a holdat, jószerivel a maga mulattatására. Szerette figyelni ugyanis, ahogyan a szerelmesek egymásra találnak vagy kibékülnek, szerette a meghitten színpadias jeleneteket: cvikkere ilyenkor kissé bepárásodott, és pipájából dauerolt füstkarikák bodorodtak, míg ő lábát lógázza üldögélt privát holdkaréján a tetők felett. Csak a házőrző ebek vadultak meg a látványtól, és nyüszítettek az üres égre még órákkal azután is, hogy a gőzholdat lekapcsolták. De nem ez vetett véget a masina karrierjének; hanem amikor egy jöttment házaló előállt egy jóval takarékosabb – ámbar fantáziátlanabb – változattal: egy kivilágítható, madzagról irányítható kerek lampionnal. Még holdkrátereket is festett rá. A kispénzű gavallérok hamar átszoktak az egyszerűbb kivitelezésre, ez meg ráadásul telihold volt, úgy érezték, többet kapnak a pénzükért. A gőzhold lekerült a napirendről és az égről: ott ette a rozsda a ház oldalához nőtt düledező sufnyiban (annak idején nagyképűen „hangárnak” nevezték), a házaló megszédte magát és továbbállt, a gavallérok pedig megházasodtak, és részükről nem mutatkozott igény további szerenádokra. A feltaláló attól az időtől csak néhanap mutatkozott a városban. Kétségkívül ügyködött valamin, többek szerint okvetlenül korszakalkotó masinérián, netán szimultán több korszakalkotón is, de az érdeklődőknek hamiskás mosollyal mindig csak annyit felelt: „Majd a maga idején!”. Így hát az érdeklődők és kotnyelesek is elkoptak lassankint.

igazi úriemberek

Most azonban előbújt vackából, és a mellékvágányon, csálé füzetében lapozgatva társalkodott a sellővel. A gurgulázás és sípolás közepette szemlátomást kimelegedett, sálja kibomlott, és lassan a bokájáig ereszkedett. A Három Ínyenc Léhűtő közelebb óvakodott. Mit mond? – kérdezték. Hangjukban nyoma sem volt a szokott pökhendiségnek. – Hogy jól érzi itt magát – válaszolt kurtán a feltaláló. – Hogy milyen kedvesek az itteni népek. És hogy maguk hárman: igazi úriemberek.

A Három Ínyenc Léhűtő csak nyelt egyet – a hárman összesen hármat –, és nem szóltak egy szót sem.

Mit mondott? – kérdezték megbátorodva a távolabb állók is.

Hogy itten mi vigyázunk rá, és mindenki tisztuljon hátrébb a kocsitól! – felelte a három közül az, amelyiknek először jött meg a hangja. – Legyenek szívesek – tette hozzá jóval csöndesebben a második. Persze a feltalálót kivéve – sietett pontosítani még vékonyabb hangon a harmadik. Ez megtette a hatását: valamiért minden bámész hátrált pár lépést. A sellő kedvesen mosolygott rájuk. Arca nem volt különösebben szép, már az emberi nők bejáratott szépségéhez mérten: volt benne valami távoliség, de a mosolya, meg kell hagyni, lefegyverző volt. Akkor még nem tudtuk, hogy sellőmosoly nagy dózisban: mérgező.

A feltaláló attól a naptól egy nyitható horgász-sámlival felszerelten minden délelőtt kimasírozott a pályaudvarra. Vitt töltőtollat meg egy vadonatúj füzetet is, nyilván sellőnyelvi ismereteit bővítendő. A napok észrevétlen rövidültek és hűvösebbek lettek, hamarosan csakugyan elkelt a könnyű sál. A hold, mármint az igazi, fogyásnak indult az égen, és ahogy fogyott, úgy lettek mind harmatosabbak a reggelek, úgy koppantak mind sűrűbben a promenádon a vadgesztenyék, virultak kócosabban az őszirózsák. A feltaláló minderre rá se hederített: hanem késő délutánonként, amikor összecsukta horgász-sámliját, és régimódi meghajlással, egy búcsúbugyborékolás

kíséretében elköszönt a sellőtől, növekvő aggodalommal tekintgetett a fogyó holdra. – Szeretném, ha ma a vagon mellett éjszakáznának – közölte aztán egy estébe hajló délutánon a Léhűtőkkel. – Mire föl? – kérdeztek vissza nyomban azok. – A hold miatt – intett kezével az este irányába a feltaláló. Többet nem mondott, de állítólag aznap éjjel a három semmirekellő a peronra terített jutazsákokon aludt. Legalábbis nincs rá más magyarázat, hogy másnap miért harmattól lucskosan, rumot követelve zörgettek be napkelte után, nyitás előtt a Bakterító nevű közeli csapszék ajtaján.

merő zagyvaság

Aznap éjjel hallottuk először a sellő énekét. A hold az utolsó negyedbe lépett. Mintha egy tengerben heverő kagyló mélyéről, mintha a foszladozó időből szállt volna fölfelé a hang, amely úgy oszlott el a város felett, akár a feledékenység. Voltak, akik a hűvös éjszaka ellenére is nyitott ablaknál ülve hallgatták; mások szorosra berigliztek ajtót-ablakot, és fejükre szorított párnával színleltek alvást. A kóbor macskák a háztetőkre telepedtek és nem mozdultak – csak a szemük fénylett, mint tűzhelyek hamujában a zsarátnok. Másnap az egész város röstelkedve ásítózott. De mit volt mit tenni: attól kezdve, hol hosszabb, hol rövidebb időre, de minden este felhangzott a sellő éneke, beférkőzött a szorosra gombolt kabátok alá, fodrozta az alvó szökőkutak vizét, a kockakövekre hóharmatként szitált. Kínt és színeket lopott az emberek álmaiba, akik kezdték megszokni az éneket, és hallatára elszunnyadtak. A Három Ínyenc Léhűtő már külön kérés nélkül is jutazsákokon éjszakázott. Ahogy a hold fogyott, úgy vált hosszabbá és összetettebbé az ének. Szépnek ugyanúgy nem lehetett mondani, mint a sellő arcvonásait, legalábbis az emberi dallamok ismerős szólamaihoz képest, de határozottan megvolt benne az a távlat, ami hallgatóit bizonyos fokig saját maguk számára is idegenné tette. Városunk zenekarának karnagya ezeken az éjszakákon toronyszobájának ablakában állva megszállottan igyekezett lekottázni a hallottakat, de még ha éjnek évadján úgy is érezte, hogy egyik-másik részen sikerrel járt, reggel kiábrándultan kellett konstatálnia, hogy merő zagyvaság az egész. Amikor pedig – fél évre rá – megpróbálta nagyzenekarral eljátszatni a letisztázott végeredményt, kényszergyógykezelés lett a vége. De ne szaladjunk ennyire előre.

A feltaláló attól fogva csak ritkásan mutatkozott az állomáson. Valamiben mesterkedett. A városatyák is mesterkedtek valamiben: betelt a pohár, szavaztak, telefonáltak, sürgönyöztek, vontatná el végre valaki a vasúti kocsit a mellékvágányról, az lehetetlen, hogy ne volna tulajdonosa, az égvilágon minden dolog valakié, de a sok telefon, sürgöny és tanácskozás végén csak oda lukadtak ki, ahol a karnagy úr is: hogy tudniillik merő zagyvaság az egész, bürokratikus zsákutca.

Amikor már csak egy vékonyka karéj látszott a holdból az őszi alkonyatban – nem több, mint holmi szórakozott ecsetvonás –, a léhűtők és a feltaláló, az állomásfőnökkel kiegészülve gondterhelten álldogáltak az egyes számú peronon a hűlő levegőben, és nézték a magányosan veszteglő tehervagont. Aztán, mintha összebeszéltek volna, sarkon fordultak, és lépteiket a Bakterító felé irányították. Megálltak az ébenfekete pultnál, mely a legendás, tíz kart számláló sörccsap mentén húzódott, mint valami vége-hossza nincs móló, és grogot rendeltek. A nem kevésbé legendásan szűkszavú csapos végignézett a társaságon, és csak annyit mondott: Ma este az urak a vendégeim.

Az ablakon át beszűrődött a sellő szokatlanul lágy éneke. Hosszú éjszakának ígérkezett.

a kentaurok békés népség

Az ezt követő eseményekre ma már csak az állomásfőnök – kronológiailag meglehetősen képlékeny – beszámolója deríthet valamelyes fényt. A feltaláló,

grogtól puha nyelvvel állítólag azt magyarázta, hogy az újhold napjai akár végzetesnek is bizonyulhatnak a sellő számára. Ha eltűnik a hold az égről, a kentaurok bizonyára átkelnek a folyón, és igyekeznek megkaparintani maguknak. Felajzottságukban nem ritka, hogy áldozatukat, vágyakozásuk tárgyát széjjeltépik, mindenik magának akarván megszerezni az áhított testet. Mesebeszéd ez, vetette közbe az egyik léhűtő.

Tudvalévő, hogy a kentaurok békés népség: évek óta ott élnek a folyó túlsó partján, a dombok mögött, még sohasem merészkedtek át az innenső oldalra, és mindig is nyájasan viselkedtek; ő is számtalanszor látta már, milyen békésen poroszkálnak cseverészve a lankákon – a vágányok mögötti mező ugyanis a folyóig ért, jól kivehetőek voltak a szemközti dombok. Így igaz, mondta a feltaláló, csak hogy a sellő éjszakai éneke köztudomásúlag megőrjíti őket. Napok óta hallani, hogy patáik alatt dönög a föld. Amint kialszik a holdfény, át fognak kelni a gázlón, megrohamozzák a teherkocsit, és ezt a sellő is tudja. Akkor mi a fenének énekel? mordult át a sörmóló túlfeléről a csapos. Miért nem hallgat inkább?

Nem tudnak nem énekelni, közölte mélabúsan a feltaláló.

Szerencsésnek mondhatják magukat, akik mindjárt a kórházból való távozása után első kézből hallhatták az állomásfőnök beszámolóját, amikor még nem nélkülözött némi koherenciát. Idővel ugyanis a beszámoló kaleidoszkópszerűen átrendeződött, kikoptak belőle az oksági viszonyok, szereplők tűntek el és bukkantak fel meglepetésszerűen, és egyáltalán: az elbeszélés mind kevésbé hasonlított önmagára. A Bakterítóben töltött estéig nagyjából követhető az események fonala, inkább a rákövetkező éjszaka történetek során gubancolódott reménytelenül össze. Miután a társaság hazatért – aznap éjjel senki sem maradt a teherkocsi mellett, bár az állomásfőnök úr az irodájában éjszakázott és hajnalig válogatott lidércnyomások gyötörték – a nap békésen, annak rendje-módja szerint virradt fel, nyárfák hosszú árnyait terítve az utakra és mezőkre. A kofák fölszedték a krumplit és ládádba pakolták a maradék szőlőt a másnapi piacozáshoz. Délben kicsengettek, és páros péntek lévén a könyvtáros sétapálcájának ütemes kopogása a főtéren át nem balra, a porcelánház felé, hanem jobbra, a kávéház irányába kanyarodott. A háziasszonyok délután hozzáfogtak a nipppek portalanításához. A feltaláló álló nap nem mutatkozott, a Három Ínyenc Léhűtő pedig kelletlenül és kéretlenül instruálta a vasútállomáson megfordulókat, miközben nyugtalan, lapos pillantásokat vetettek a mezőn túlra, a folyó irányába. Az állomásfőnök nyomott hangulatban volt, tányérsapkája alá vizes zsebkendőt illesztett, és szidta a rendszert. Pedig nem is volt semmiféle rendszer.

Amikor az utolsó, aznap esedékes szerelvény is átrobogott az állomáson, az állomásfőnök úr (mert a pályaőr már korábban hazabiciklizett) kulcsra zárta az íróasztal fiókjait, és induláshoz cihelődött. Az irodaajtón kilépve látta a három léhűtőt, amint komor képpel téblábolnak a vasúti kocsi körül, markukban csákányt, ásót, szívlakpátot szorongatva. Intett nekik, és az állomásépületet megkerülve hazafelé vette az útját.

A beszámoló innentől próteuszi jegyeket ölt. Tény, hogy a vasúti kocsi a sellővel együtt reggelre eltűnt a mellékvágányról. A legészszerűbb magyarázat szerint a vasúttársaságnál végre feltűnt valakinek a vagon hiánya, és az éjjel rákapcsolták egy arra haladó tehervonatra. Viszont tény az is, hogy a három léhűtőnek is nyoma veszett; a mező füve pedig reggelre kitaposva, hosszú sávokban legázolva, kifordult rögökkel kornyadozott, és alvadt sárfoltok pettyezték a fényes síneket. A beszámoló egyik verziója szerint az állomásfőnök hazatérését egy pohárka szilvórium – de tényleg csak egyetlenegy – akasztotta meg ideiglenesen a Bakterítőben. Másik verzió szerint a művelet teljes egészében zátonyra futott, és minden, ami innentől következik, egyetlen másnapos lázalom. A később burjánzásnak indult verzióktól tekintsünk el, igyekezzünk a lényeg szkeletonjára koncentrálni, amennyiben ez egyáltalán lehetséges. A dübörgésre és csikorgásra csak kevesen riadtak fel. Szemtanúként jöhet számításba a karnagy úr, aki toronyszobájának ablakában, kottás füzettel az ölében várta a sellő aznap esti dalát. Ehelyett fémes nyikorgást hallott, egy konzervdoboz tetején megcsúszó konzervnyitó hangját ezerszeres erősítésben, és minthogy ezen nemigen volt mit kottázni, fölneézett. Láta, amint ifjúságának hű kísérője, a gőzhold fújtatva feltántorog az égre: kétségkívül ugyanaz volt, csak kissé halványabb fénnel, grünspon-foltokkal tarkítva, horpadásosan. Kezelője cvikkeresen, régimódi fejfedővel, nyaka köré vetett sállal, de hajdani pipájával a foga közt igyekezett egyensúlyba hozni a vén masinériát, míg az néhány kiszámíthatatlan manőver után imbolyogva megindult nagyjából a folyó felé, mint valami kaptos krakéler. A karnagy úr, az őt megrohanó szép emlékek hatása alatt bágyadtan intett utána.

valami fekete vihar

Az állomásfőnök saját bevallása szerint azért indult el a Bakterítőből visszafelé, az állomás irányába, mivel ott felejtette a zsemlét meg a parizert, és a pohárka szilvóriumtól roppantmód megéhezett.

Már majdnem odaért, amikor a víztorony fekete tömbje mellett megpillantotta a gőzholdat veszettül keringőzni az égen: alkatrészeinek fülsértő csikorgása ugyanakkor a valaha hallott legszebb énekkel párosult, és a kettő együtt olyasvalamit adott ki, ami ugyanolyan közel állt a teljes kakofóniához, mint a szférák zenéjéhez. Az épületet

megkerülve visszahőkölt: amit eddig a vér dobolásának vélt a fülében, az most lábdobogássá artikulálódott, és valami fekete vihart látott örvényleni a töltésen túl. A fal mellett araszolva igyekezett irodája biztonságába jutni; a kulcsokat keresve kotorászott zsebében, de csak az órája akadt az ujjai közé. Ösztönösen rápillantott, hogy leolvassa róla a valóságot – de a zsebóra nem járt.

A moraj erősödött, nemkülönben a csikorgás, meg az énekszó. Már bánta, hogy nem egyenesen hazafelé indult, kánya vigye a zsömlét meg a parizert. A kulcsok is a kocsmában maradhattak. Hátrapillantott a válla felett: a gőzhold pontosan a vasúti

kocsi fölött dülöngélt, fénykörén túl sűrű sötétség. A vagon tetején három komikus figura hadonászott és kiabált. Abban a pillanatban egy lánc végén függő vasmacska repült le a masináról, gyomron találva hármójuk egyikét, aki azonnal lebecskázott a holdudvaron kívüli éjszakába. Az állomásfőnök összecepegette minden maradék kurázsiját – elvégre az ő alkalmazottairól van szó, ha minden igaz –, és megindult kifelé a peronon. Pár lépés után valami gyors és nagy magával sodorta.

eszméletének foszlányai

A töltés kövein ébredt zúgó fejjel, deres bajusszal, zúzódásokkal tele. Tányérsapkája sehol. Egyenruhája rongyos. A reggel derűs és tiszta volt – az égbolt, akár a frissen súrolt

fazék, gondolta. Erről eszébe ötlött, hogy csak haza kéne menni már. Könyökére támaszkodva körbepislogott. Sehol senki. A járás nem igazán ment, ezért négykézláb indult el az úton a város felé. De már félúton, a Bakterító magasságába érve igen elfáradt. Erőtlen és makacs zörgetésére nagy sokára megjelent a rosszkedvű, csipás csapos. Szorult belé némi emberség, úgyhogy a szerencsétlent odatámasztotta a söntéshez, míg orvosért telefonált. Aztán poharakat kezdett törölgetni. Az állomásfőnök, csak hogy megőrizze eszméletének foszlányait, igyekezett pontos, ám értelmetlennek ható mondatokkal összefoglalni a tegnapi estét, nem mintha bárki kérte volna erre. Amikor befejezte, az első napsugarak már a koszos ablaküvegen tapogatóztak befelé. Várt valamiféle reakciót. Ehelyett a következő, a körülményeket figyelembe véve meglepő szavak hangzottak fel a csapos szájából:

*Jer, kedves Puck: emlékszel-é,
 hogy egyszer ültem kinn a szirtfokon,
 hallgatva egy delfinen lovagló sellő énekét;
 oly édes és összhangzó dallamot,
 hogy hallatán a zord tenger lecsöndesült,
 és némely égitest, pályáját feledve, lesietett,
 csak hogy hallja muzsikáját a tengeri szűznek...*

Ez volt a pont, amikor az állomásfőnök megfogadta, hogy kérvényezni fogja a nyugdíjazást, és elájult.

A gőzhold darabjait mérföldekkel odébb találták meg, a folyó túlsó partján, egy domb tövében. A feltalálót még ott sem. Az állomásfőnök úr egy hétig nyomta az ágyát a kórházban, mielőtt végre hazatérhetett. Addigra valami csibész festékekkel odamázolta a Három Ínyenc Léhűtő szedett-vedett alakját az állomás épületének falára, ám rejtélyes okból senki sem vesződött azzal, hogy eltávolítsa. Mire a hold ismét felhízott az égen, az emberek újra képesek voltak aludni énekszó nélkül is.

Mindenesetre a város közigazgatási határán, a településnevet cirkalmas betűkkel hirdető tábla alá a biztonság kedvéért kikerült egy „kentauroknak belépni tilos”-piktogram, amelynek megfestése a cím- és cégérfestő számára nem okozott különösebb fejtörést. És így legalább minden hely betelt.

kép | adobe.com

Búth Emília

VÉGTELEN

2022-12-13 | VERS

Macska szemében
térbeli fraktál:
végtelenített
életet kaptál.
Két tenyered zárt
tengeri kagyló,
nyílik a fényre.
Szóra fakad szó.

kép | adobe.com

Kiss Dániel

TÚLSÁGOSAN VÁRTAD

2022-12-07 | VERS

azért nem jött el mert túlságosan vártad túl soká
már a nyakadra tekeredett a kígyózó idő
lábadra бүdösödött a szakadt zöld converse cipő
addig kottázd az elnyúló macska dorombolását

hány villamos ment el a szemed előtt
itt mióta várod
kábé tizenhárom
még szárítja a haját vagy el se jön

idebarnulsz a napon
mint a gyerek otthagzott almája
nem nyom már agyon a pad karfája

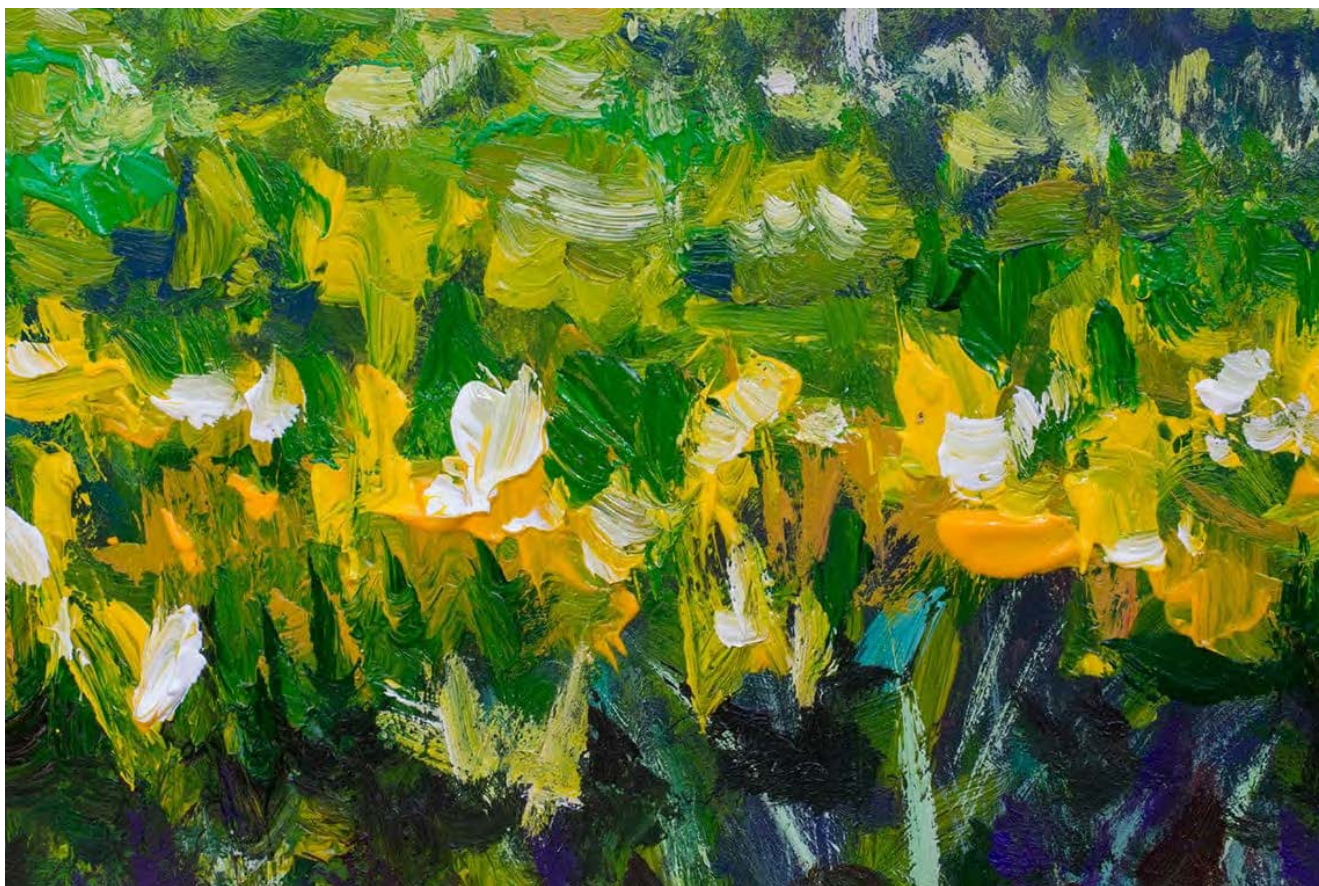
még egyet megvárok

kép | Nurzhan Sarzhan, unsplash.com

Handi Péter

TÁMASZ ÉS SZEREP

2022-12-06 | VERS

Bedobták ezt a kertet életembe.
Zöld tincseivel amint mellém telepszik,
néha öregként nyögdéssel, máskor
süvölvényesen hátba vág,
mutatja változó vonásait, mint
arcsebészek és kozmetikusok reklámjai
a lehetőségeket.

Jó társaság a kert, pontosan érkezik,
eleinte fáradt, de hamar kifújja magát,
a melegben hűs vizekkel itatom.

*

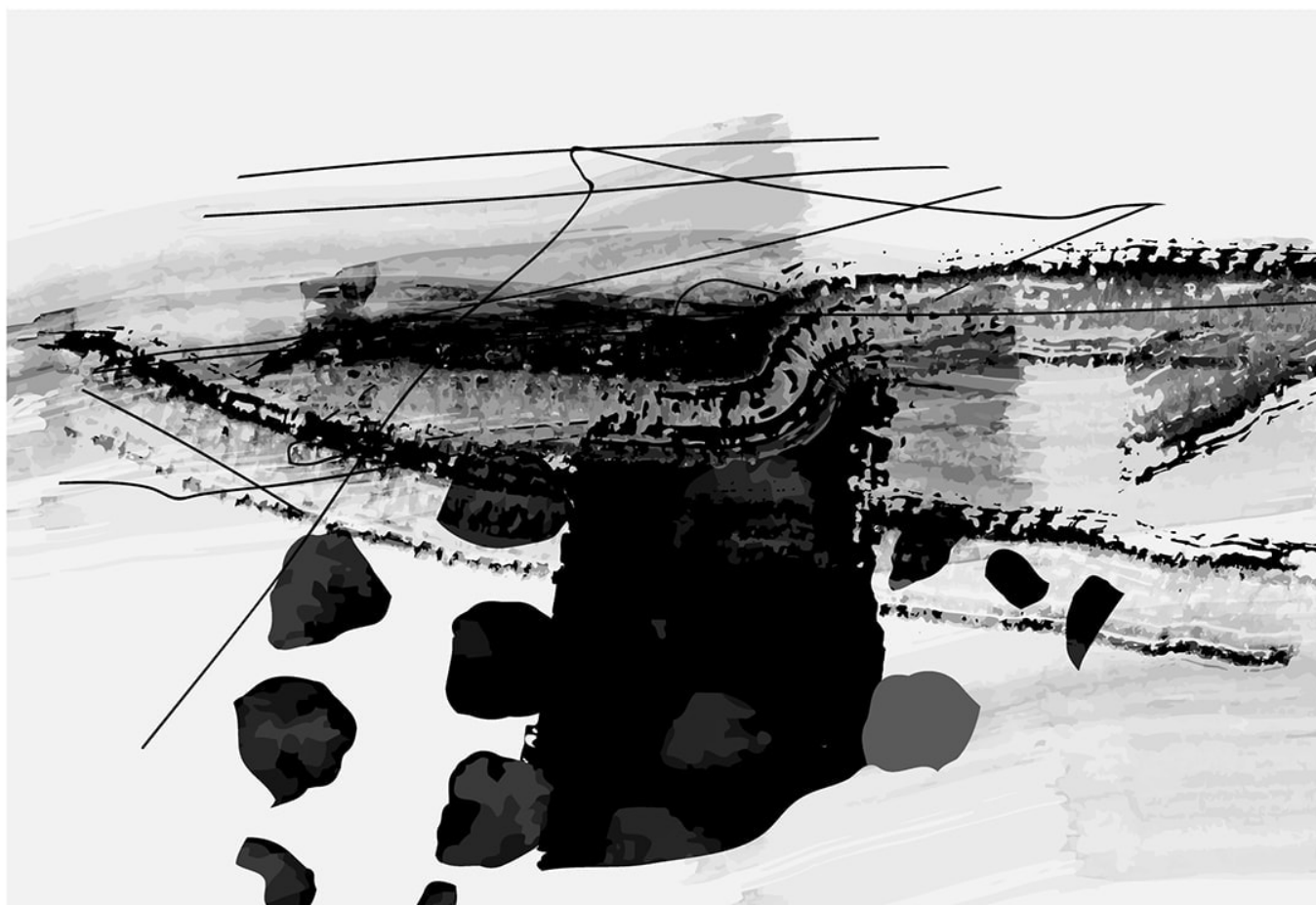
A sétabot némasága, ahogy
könnyedén lóbálható ficsúri kézről
a roggyanó léptű öreg
barátjává idomul. A támasz
mindössze szerep, rúd és fogantyú
bölcsen engedelmes, generációkban
mért története van, hiszen
őse anyagából szakították ki a szerepre.
A fák tudnak egymásról –
ez a mankóvá őszült sétabot vajon
őríz zöld emlékeket?

kép | adobe.com

Janeckó Kata

KILAKOLTATÁS

2022-12-09 | NOVELLA

Egy másik verzió – Fazekas Máté filmjéhez

A hajléktalan még szinte aludt, amikor a kezébe nyomtam a dobozos sört és a majdnem teli csomag piros Symphoniát. Csak két szál hiányzott belőle. Szűk, homályos szemmel nézett rám, magánál volt annyira, hogy átvegye, de nem hiszem,

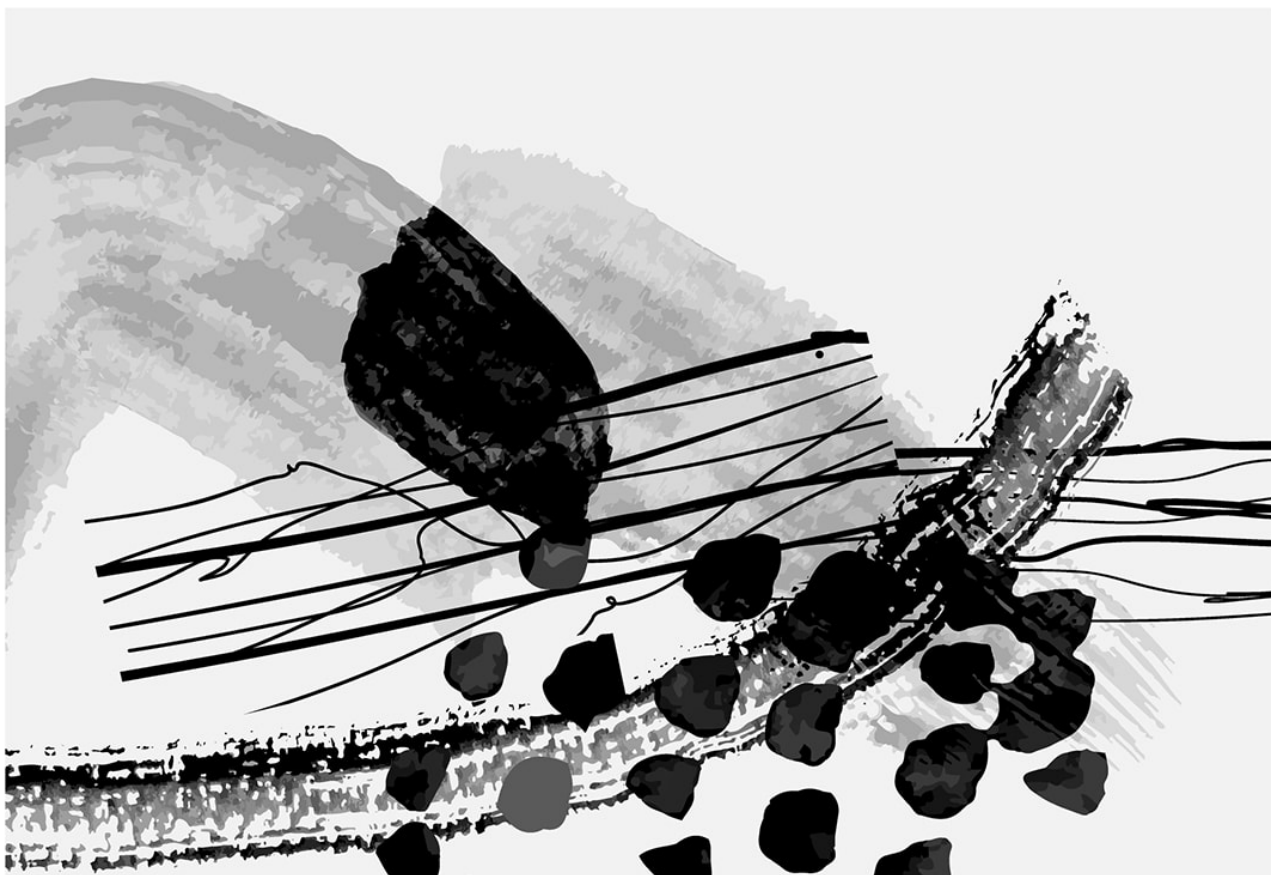
hogy halkan, feszengve elhadart magyarázatomat megértette. Amint kiadtam a kezemből, bámulatos gyorsasággal vált a Heineken és a cigaretta a férfi holmijának részévé, mintha mindkettő mindig is oda tartozott volna, az egykor talán piros padra valahol az Oktogon és a Nyugati között a körúton, a megürült, ragacsos sörösdobozok, a csikkek és a girhes vénember mellé.

veszéllyel tele

Az első meggyújtott Symphonia oda-vissza, oda-vissza vándorolt a piszkos hüvelyk- és mutatóujja formálta csipesz meg a cserepes ajka között. Örült. Jókedvében utánam szólt, relációnkhoz nem illő, behízeglő

aggodalommal: látott ám máskor is erre, megismer a rózsaszín fejhallgatómról, és legyek elővigyázatosabb, mert veszéllyel tele a pesti utca. Megtanultam vigyázni magamra, szóltam vissza neki a vállam fölött.

A gyerekek aznap este hazavittem egy stopperórát és egy Rubik-kockát. A stopperórára futólag rápillantott, és ott hagyta az asztalon. A Rubik-kocka érdekelte. Valamikor levált az egyik a kilenc sárga négyzet matrica közül, de megtaláltam. Félretettem, hogy majd keresek hozzá pillanatragasztót. A gyerek nem bánta, azt hiszem, észre sem vette, hogy az egyik négyzet vaksi, üres fekete, mint egy halott szembogara. Forgatta a sorokat kitartóan, pedig – persze – nem tudta kirakni a kockát.

Z.-nek járókeretet küldtem. Felbosszantott, ahogy a primitív szerkezet nem akart rendeltetészerűen összecsucodni a szállíthatósághoz. Jobban tudna vele közlekedni, mint ahogy a botjával botorkál, mondtam magamnak, és ellenálltam a sürgető készítésnek, hogy odavágjam azt a szart a túltömött műanyag kuka oldalába.

Az alapítvány raktárába egy nejlonszatyornyi bontatlan csomagolású, sohasem használt gézzel, fászlival és pólyával állítottam be. Megkönnyebbülés volt, hogy legalább azok nem veszttek kárba az orvosságosfiók bőséges tartalmából, melynek mennyisége és változatossága őszintén szólva még engem is meglepett. Szükségtelenül gyorsak voltak a mozdulatok, ahogy – lejáratí időre és típusra való tekintet nélkül – az összeset beleszórtam az erre a célra magammal vitt papírtáskába. Hallgattam a zörgést. A leadást előírászerűen hajtottam végre. A gyógyszerháros nem tett megjegyzést. Anyám azt mondta, a fájdalomcsillapítókat legalább megtarthattuk volna. Megvontam a vállam.

kiirthatatlan

Az új albérlőnek az elektromos légycsapót hagytam az előszobapolcon. Sok ott a repülő rovar. Az erjedő szilvára jönnek. Iszonyú sok szilva tud nőni egyetlen kisebb fán is. Csak akkor vehető észre, ha egész nyáron senki nem szedi össze, ami leesik. A polcon, ahová a légycsapót tettem, volt már egy csavar, ami nem tudtam rájönni, honnan eshetett ki. A légycsapó és a csavar mellett csak a falak sárgásba váltott színe és a kiirthatatlan, légfrissítővel ideig-óráig elnyomható dohányfüstszag maradt a házban.

A maradék csokit megettem, a könyvek közül párat megtartottam.

A piros autót nem adtam senkinek. Ha vége lesz egyszer ennek az egésznek, az árából megveszem a sírkövet.

kép | adobe.com

Lendvai Zalán

VÁRTALAK

2022-12-17 | **VERS**

Vártalak.

Négy busz ment el addig.

Kiürült pályaudvaron

sűvít át huzatként az éj.

Lépéseim:

szisszenő csúszások
a felújított csempén,
de a tető majd rászakad.

Arcok.

Elmosódott festékek,
szépségében semmilyen,
lufira mázolt freskók.

Mögötte

levegő, még lebegő
igazzá remélt hazugság,
tévelygőre forró lepedő.

Néznek.

Pórusaimba ivódó íriszek,
Egynek látnak engem.
egynek látom őket.

Nem

ide tartozom, máshogy
csörög a chipsem,
máshogy pislogok.

Vártalak.

Hűvösen visszhangzó
állomáson nem maradt más,
csak én, akivel összefagyhatok.

kép | adobe.com

Czilczer Olga

A VILÁG IDEJE

2022-12-29 | VERS

Esett. A rezed a luc vállára hajtotta fejét. Vendégvirágok sárgája dőlt el az ágon. S amit suttogtak, a fa titka maradt.

Lesek a számlap tűlevél mutatóira. Hajnali három. Kicsit még maradhatok az éjszakával. S ha nem várok már arra, aki soha nem tér vissza, akár még henyélhetek is. Van gondom valamire? Kell pattannom, öltöznöm, fészülködnöm?

A világ ideje örökzöldben. Hó hull, ős pelyhek a párnán. Ez kibeszél színt, illatot, túlénékli a hajnalt. Cukrot, csengettyűt akaszt karácsonyi ágra. Még majd túligér jézuskás lépteket, csillagos csúcsot, békét.

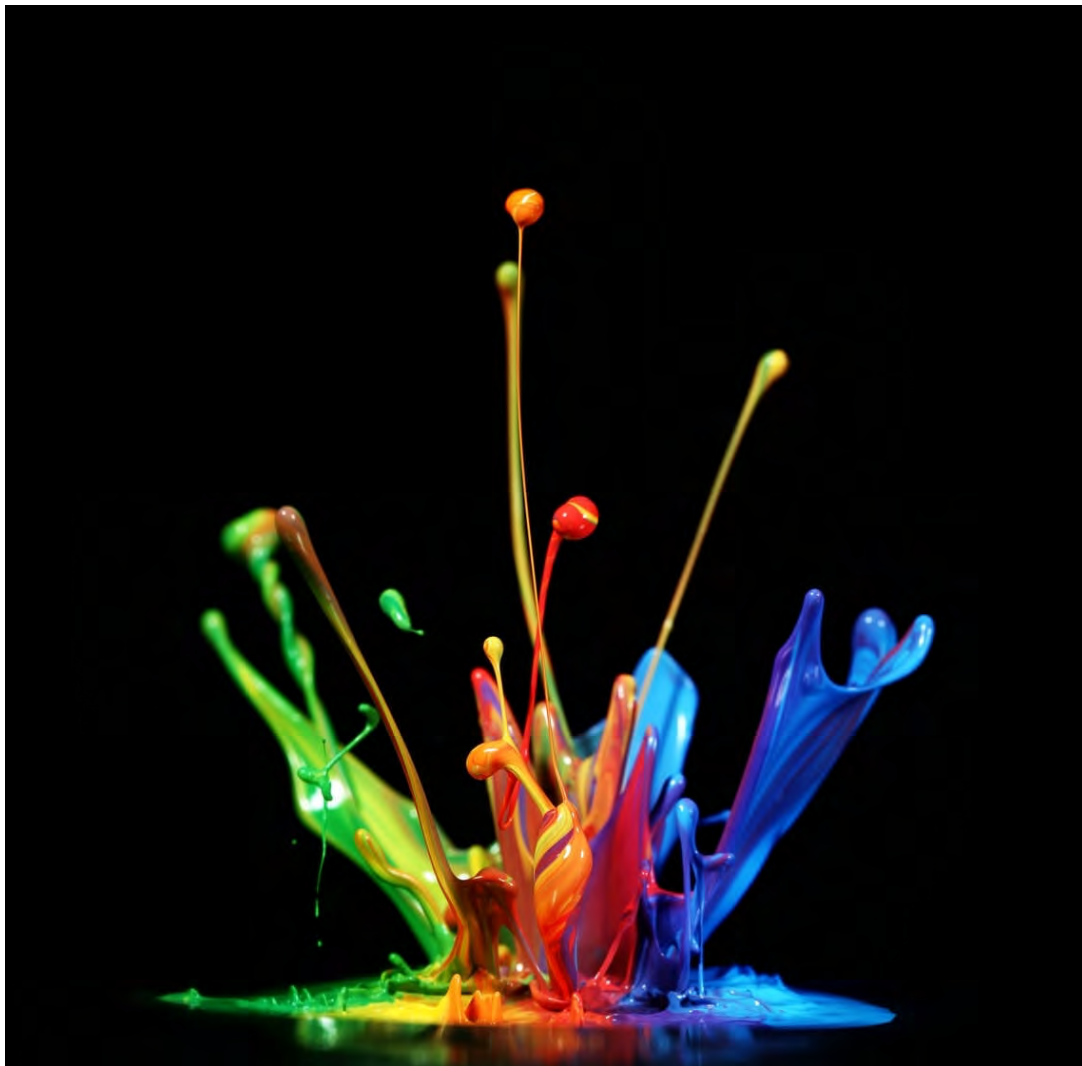
A háborút is kibeszéli. Egy perc, s apa tér haza, nyit be az ajtón.

Nacsinák Gergely András

DÉLOSZI BÚVÁRKODÁS

AVAGY BORGES HÉRAKLEITOSZAI

2022-12-15 | ESSZÉ

*Nézni a folyót, mely idő meg víz,
és tudni, hogy az idő is folyó,
s hogy elveszünk mi is, mint a folyó,
s az arcok is elfutnak, mint a víz.*

(...)

*Olyan, akár a végtelen folyó,
mely megy s marad, s tükrében ugyanaz*

*a Hérakleitosz látszik, ugyanaz
s mindig más, mint a végtelen folyó.*
(Ars Poetica) [1]

Borges műveiben nem nehéz egymásba nyíló ajtókra bukkanni.

Borges műveiben minduntalan egymásba nyíló ajtókra bukkanunk.

Borges életműve átjárók sokasága.

Mintha sokszobás kastélyban (stílusosabban: könyvtárban) közlekedne az olvasó, ahol a termek és szintek között az összeköttetés elmés, csalafinta, nemegyszer meglehetősen kivitelezett, és aki benne kószál, meglepő irányokból érkezően bukkan ki – talán – ugyanott. Csak épp az életműben nem termek – vörös tapétás szalon, kandallós szivarszoba – rendelkezik egynél több bejárattal, hanem bizonyos szavak, fogalmak, eszmék vagy irodalmi motívumok.

S az egyik ilyen csomópont kétségkívül Hérakleitosz neve.

*

A preszókratikusok közül miért éppen ő? Hölderlin például Empedoklészért rajongott, Borges választotta lehetett volna – teszem azt – Parmenidész, vagy későbből, az ókor alkonyáról az isteni Plótinosz. De ők talán éppen rendszerük rendíthetetlensége okán nem jelentettek számára elég inspirációt. Hérakleitosztól, ami fennmaradt: izgalmas hiány, csupa forgács, mondatszakra, gondolattörmelék, és kétséges, hogy ennél több lett volna valaha is. Az önérzetesen felvilágosult, és ennél lekerekítettebb eszmékhez szokott német filozófiatörténet ezért végképp Hérakleitosz nevéhez ragasztotta az ókorban már fel-felbukkanó „homályos” jelzőt, ezzel alighanem akaratlanul is egy későbbi homály, Borges vakságának társává téve az epheszosi szavait. Melyek különben nem homályosak, ellenkezőleg: tűzből készült, hevült kijelentések, acélos villanású mondatok. Már csak azért is, mert Hérakleitosz a világot rejtetten kormányzó *logoszt* tűztermészetűnek mondja. Ám Borges az irodalomban és filozófiában mindenütt tükörképek után kutat, elsősorban olyan eszmei

tükörképeket keresve, melyekhez nem szükséges látnia, Hérakleitosz „homálya” otthonosnak tűnhetett számára, és ebben a homályban lesznek ők rokonok – Hérakleitosz sejtelmes, paradox, enigmatikus tételeiben, ebben a nem-látó látásban.

*

Szókratészről úgy tudni, olvasta Hérakleitoszt, és nagyra becsülte – „már amit meg lehet érteni belőle; mert déloszi bűvárnak kell lenni hozzá, hogy az ember a mélyére jusson”, mondta állítólag Euripidésznek. Amennyiben az epheszoszi művét tengerfenéken szétszóródott hajóroncsként gondoljuk el, a hasonlat találó: emitt egy palánk, kettétört árboc, amott egy amfora, amely csodálatosképp őrzi még magában a bort vagy olajat. A tenger ez esetben természetesen a filozófiatörténet, amely ezeket a szilánkokat és cserepeket őrizte meg Hérakleitosz gályájából, szétszórva a gondolkodás aljzatán. A tengerfenéken pedig félhomály honol. Ám Szókratész gyaníthatóan arra értette a bűvár-hasonlatot, hogy Hérakleitosz bölcsessége *maga* a tenger, amelynek mélyére hatolni sajátos képességet és képzettséget kíván. Így is, úgy

is arról van szó, hogy Hérakleitoszt, a tűz filozófusát, aki az embert vezérlő szellemet, a világot kormányzó értelmet, és a lélek egyensúlyát egyaránt az égéshez kapcsolta, a későbbi korok konokul a vízzel asszociálják. S minderről egyvalami tehet: az a fránya folyó-hasonlat.

*

Hérakleitosz filozófusnak világos, csak rétornak homályos. Nem a jelenségek változásai *mögött* keresi az állandót, az eredendő, közös nevezőt (a preszókratikusok *arkhénak* mondták ezt a feltételezett egyesítő elvet), hanem a változások, ellenétek egymásba fordulásában, a „visszacsapás” mozzanatában fedezi fel azt, az átfordulás momentumában ragadja meg az állandóságot. A világ állandó, mint a lánglobogás. A felszín a mély, az őselv a jelen, az *arkhé*: a pillanat. Ennek az egybeesésnek a megvilágítására pedig nincs is más mód, mint paradoxonokkal élni, ellentétharmóniákat felsorakoztatni: úgy lesz a legvilágosabb. Egész helyett töredéket mondani, azáltal lesz a leghívebb. Hérakleitosz tisztában volt vele, hogy ez a világosság és józanság nem mindenki számára érthető: a sokaság nem képes ilyen egybenlátásra, minduntalan szétbont, megkülönböztet, külön világokba vonul vissza az egyetemesből, akár az alvók zavaros álmaikba; a *logosz* tüzét nem, csak a tenyészet és enyészet sorjázását, a vegetatív, nyirkos körülményeket érzékeli, ahhoz tapad, abból táplálkozik. És hiába, hogy Hérakleitosz egyre-másra a tűztermészetű *logoszról* beszél, és a valóságról, mint e láng „módozatairól”, tiltakozva a gondolat elmocsarasodása ellen – a nevéhez ennek dacára egy folyóról tett kijelentés és az elfolyó víz képe kötődik, holott ez a másfélszáz fragmentumból mindössze kettőben bukkan fel.

*

Ahelyett, hogy botcsinálta déloszi bűvárként kísérleteznénk a Szókratész-javallta merüléssel, nézzük meg inkább, mi mindent láthatott Borges a hérakleitoszi tükörbe pillantva. Vagy mit láthatna Hérakleitosz, Borges tükrében. Elsőnek ott egy ravasz kis

vers, amely mindössze két sor, de a címmel és az (ál-)hivatkozással képes többszörösére tágítani önmagát, afféle „cseppben a tenger”-effektust hozva létre. (Már megint a víz.)

Le regret d'Héraclite

*Én, aki annyi ember voltam, sose lehettem Az,
akinek ölelésében elalélt Matilde Urbach.*

(Gaspar Camerarius, a *Deliciae Poetarum Borussiae*-ben, VII. 16.)

A verssel kimerítően foglalkozott magyar fordítója, Somlyó György, ezért itt mindössze pár gondolat erejéig időzzünk, mintegy Somlyó esszéjének kiegészítéseképp. „*Hérakleitosz panasza*. Ami éppúgy lehet egy bármely korban élt/élő költő verse Hérakleitoszról, mint magáé Hérakleitoszé, vagy mint – hitelesen/tévesen – neki tulajdonított. Annál inkább, mert a vers – a szerző (de ki a szerző?) ezt sejteti – egy latin nyelvű német antológiából került ide, származhat tehát

a Luther előtti latin nyelvű német humanizmus köréből, de tartozhat a későbbi német barokkhoz is. (...) Mindebből az következik, hogy minél többet tudat művéről a szerző, annál bizonytalanabb lesz róla a tudásunk. A rövid szöveg többszöri pontosítása és biztosítása fortélyos módon többszörös bizonytalanságot támaszt.” [2] Vagyis Borges – a Szerző, aki jó szokása szerint káprázatos filológiai bűvésztrükkal tünteti el magát a lehetséges szerzők sorában, ezzel illuzórikussá téve önmagát is – két rövid sorban megidézi a világirodalom tetemes részét. De miben is állna az ő – tegyük fel, Hérakleitosz – panasza, amiről a költemény tulajdonképpen szólna? Egy, a szerzőnél nem kevésbé talányos kilétű hölgy iránti beteljesületlen sóvárgásról. Olyasvalaki öleléséről, akit egy Hérakleitosz *e/leve* nem ölelhetett volna semmi szín alatt, tekintve, hogy egy ógermán nevet viselő nőszemély iránti rajongás az antik Lóniában mindenképp valószínűtlen. [3] Már csak azért is, mert neve beszélő név: a *bach* folyót vagy patakot jelent, az *ur-bach* „ősfolyam”-ként is fordítható, és így újból és megint csak a vizeknél kötünk ki.

egy félreértésnek köszönhető

A legszebb, hogy ebben a költeményben úgyszólván minden utalás – a címtől a hivatkozásokon át a leírt szövegig – vagyis minden *reflexió*: tükröződése valaminek, ami ott

sincsen. Nincsen Gaspar Camerarius nevű szerző, akinek persze nincs antológiája sem, nincsen Matilde (Borges bio- és bibliográfiájában egy sem), de voltaképp *panasz* sincsen, mert úgy sejtem, az is kultúrtörténeti utalás lehet, amennyiben Hérakleitoszt a festészetben rendszeresen „síró filozófusként” ábrázolták – párban a „kacagó” Démokritosszal –, mégpedig egy félreértésnek köszönhetően. [4] A vers minden sora, alaposabban megnézve, illuzórikus: úgy *van* ott, hogy amiről beszél, amit felmutat, az voltaképpen *nincsen*. Akár egy tükörkép a vízben. És éppen ezáltal lesz hű tükörképpé, a hérakleitoszi gondolat tényleges tolmácsolásává; a költemény pedig ízig-vérig, minden szavával hérakleitoszi verssé.

*

Ott van aztán a „nagy” Hérakleitosz-vers, amely egy sétával kezdődik.

*Hérakleitosz sétál a délutáni
 Epheszoszban. S egyszerre ott találja
 magát, anélkül, hogy akarta volna,
 egy csendes és hallgatag folyóparton,
 melynek sorsát s nevét nem ismeri.
 Egy kő Janus meg néhány nyárfa áll ott.
 Nézi magát a tünékeny tükörben
 s egyszerre rábukkan a gondolatra,
 mit az emberek nemzedékei
 nem fognak elfeledni. Kijelenti:
 Senki se lép be kétszer ugyanabba
 a folyóba. Állva marad. Úgy érzi,
 nagy ámulatára, szent borzadállyal,
 hogy ő maga is folyó és futás.
 Szeretné visszahozni ezt a reggelt
 s az előestét, éjt. De nem lehet.
 Elismétli, amit mondott. Kinyomva
 látja, világos, jövődő betűkből,
 Burnet könyvének egyik oldalán.
 Hérakleitosz nem tud görögül. Janus,
 a kapuk istensége, latin isten.
 Hérakleitosznak tegnap vagy ma: mindegy.
 Puszta jelenés, mit egy szürke ember
 látott álmában a Red Cedar partján,
 egy ember, aki jambusokat számlál,
 hogy ne gondoljon Buenos Airesre,
 s néhány szeretett arcra. Egy hiányzik.*

Ő sétál a folyóparton, semmi kétség: nyárfák szegélyezik a lusta vizet, lankadt a délután. Egy faragott kötömb, afféle herma áll a parton, amelyeneket keresztutakhoz állítottak, bajelhárítónak, mert a csomópontokon tartózkodni mindig kockázatos. Csakhogy a békésnek induló délutáni séta már az elejétől kizökken; a nyugodt

jeleneten hamar repedések futnak végig. Hogyan, hogy Hérakleitosz nem ismeri a városa tőszomszédságában hömpölygő folyó nevét? Mit keres ott az epheszoszi parton egy latin istenség szobra? A szavak a költő (Borges) árulóivá lesznek – valahogy úgy, ahogy Magritte-nál árulják el az ábrázoltak az ábrázolást –, a szöveg felfeslik, pontosabban maga hazudtolja meg, bontja szét a szemünk láttára saját mondanivalóját. Hamisítatlan hérakleitoszi mozdulat. Mi pedig, valahányszori olvasásunkkal, mindannyiszor megismételjük ezt a műveletet.

A vers Hérakleitosza mindeközben a folyóhoz ér, és megpillantja benne tulajdon arcát: arcának mását a víz „tünékeny”, áramló tükrén. A víz fut, az arc marad. És felötlik benne egy gondolat, amely voltaképp nem is egészen az övé, hanem Borges gondolata, mert a hérakleitoszi töredékekben nincs utalás arra, hogy a filozófus összekapcsolta volna a folyó (tehát az idő) képét a szubjektummal, tehát önmagával – itt pedig erről van szó. A költő (Borges) megteszi azonban a szívességet, hogy ezt is beleírja a versbe. Maradva a bűvész-hasonlatnál: miközben a mutatványt végzi, le is leplezi saját trükkjét. A borges-i Hérakleitosz gondolata tehát a szubjektum és idő egylényegűsége, amely kimondottan nem hérakleitoszi gondolat. [5] De végső soron akárki sétál is a délutáni Epheszoszban, a víztükörben – az idő tükrében – hirtelen *ráismer* önmagára: egyúttal azt is felismeri, hogy ez a bizonyos önmaga nem egyéb, mint tükröződés. A felismerés utat nyit a különféle tükröződések, képmások, visszhangok sokasága előtt: hol egy könyv lapjain, hol egy honvágtyól gyötört Buenos Aires-i elméjében tűnik fel egy-egy hasonmása. Aki a mondatot kimondja, leírja, elismétli (ahogyan a folyóparton állva ő maga is), Hérakleitoszá válik (mert ez a tükröződés most benne tükröződik). Még hozzá, és ez ebben az egészben a lenyűgöző, nem „bizonyos mértékig”, vagy „bizonyos értelemben” válik Hérakleitoszá, hanem ő maga lesz az, hiszen láttuk: már ez az *önmaga* is reflexió (a víz színén), avagy „puszta jelenés”, ahogy a vers fogalmaz. Már csak azért is, mert amit „az igazi” Hérakleitoszból ismerünk, sem egyéb, mint a szó legszorosabb értelmében vett tükröződés. Műve nem maradt fenn (ha volt is), mondatait más szerzők idézik (ki tudja, milyen hűséggel), gondolatai mások gondolatai közül villannak fel, mások művében

tükröződnek. Épp ezért nem is szükséges görögül tudnia. Hérakleitosz nem görög. Ebben az értelemben nem inkább, vagy nem kevésbé görög, mint az őt gondolók közül akárki más.

*

A folyó-hasonlat (mely Hérakleitosznál marginálisnak tűnik, még a híres „*panta rhei*” sem az övé) talán azért ejtette rabul Borgest, mert benne három kedvenc gondolata, három mániája egyesül: az idő, az emlékezés és a végtelen.

Amely Borges három nagy kétsége is egyúttal.

habókos összjáték

A folyó: idő és végtelen (avagy az idő: folyó és végtelen, ezek tetszés szerint variálhatók), ez tiszta sor. De az *emlékezés* fogalma azáltal adódik hozzájuk, hogy a hérakleitoszi gondolat épp

Borgesben tükröződik, és e tükörkép a folyó képével együtt a szubjektum idő-, vagy folyó- vagy végtelen-szerűségét csillantja fel. A személy, az „én” (akármilyen nevet is viseljen) határai vagy határnélkülisége, paradox véges-végtelene, amely eltűnés és állandóság habókos összjátékának köszönhető, mindig is foglalkoztatta Borgest. (Hérakleitoszt viszont csöppet sem.) Az emlékezés ugyanis az a momentum, amely a tovafutás (állandósága) közepette a személy számára is biztosítja az állandóságot. Mondhatnánk úgy is, hogy az emlékezés aktusa az állandóság, e potenciális végtelen tükröződése a személyben. A középkori filozófia számtalan csodája közül itt meg kell említeni a teóriákat, amelyek idő és örökkévalóság viszonyát igyekeztek tisztázni és a kettőt összekapcsolni; különösen Boethius gondolatát, amely felveti tudatosság és öröklét szükségszerű, ontológiai összetartozását. De mindezt épp csak zárójelben. [6]

Egy másik vers, amely címként ismét *Hérakleitosz* nevét viseli, talán az eddigieknél is közvetlenebbül épül az idő, a folyó és az „én” hármashangzatára.

A második alkonyat.

Az éjszaka, amely álomba mélyül.

Megtisztulás és feledés.

Az első alkonyat.

A reggel, amely a hajnal volt.

A nap, amely a reggel volt.

Megannyi nap, amelyből egy eltelt délután lesz.

A második alkonyat.

Az idő másik megszokása: éjszaka.

Megtisztulás és feledés.

Az első alkonyat.

A lopakodó hajnal és a hajnalban

a görögök felbolydulása.

Miféle történés ez a lesz, van és volt?

Milyen folyó ez, amelyen a Gangesz folyik át?

Miféle folyó, hogy forrása felfoghatatlan?

Miféle folyó, mely magával sodor kardokat és mitológiákat?

Még aludnom is hasztalan.

Álomban, sivatagban, egy pincében áramlik tova.

Egy folyó, mely magával sodor: és én vagyok az a folyó.

Alantas dologból lettem én: a rejtelmes időből.

Talán a tavasz is énbennem lakik.

Talán az én árnyékomból bújnak elő,

végzetesen és megtévesztően, a napok. [7]

Ha az ember-lét anyaga *voltaképpen* az idő (folyó, amelynek tükrén az arc – Hérakleitoszé, bármelyikünké, mindegyikünké – megjelenik), akkor talán ez fordítva is áll: az idő anyaga is lehet az ember. Ez esetben már nem tehetetlenségről lenne szó, sorsszerű kiszolgáltatottságról az időnek, hanem egész másról, ami viszonyként, kölcsönösséggként írható le. (Hérakleitosz szerint az ellentéteknek látszó dolgok ugyanazok.)

Érdekes, hogy ebben az áramlásból-szótt létben – amely egyaránt „magával sodorja” Hérakleitoszt, engem és a mitológiákat, éppen az áramlás képe – a folyóé, amelynek partján a filozófus töprengve megáll – állandó. „Mintha semmiféle haladás nem volna, semmi sem változna számunkra évszázadok óta, mióta Hérakleitosz először ejtette ki szavait” – írja a metafora továbbélése kapcsán Borges. „Mindig Hérakleitosz vagyunk, aki a folyó tükörképében nézi magát, és arra gondol, hogy a folyó nem ugyanaz a folyó, mert a víz más; és arra is, hogy ő nem ugyanaz a Hérakleitosz, mert már valaki mássá vált, mióta először belépett a folyóba. Amit ezzel mondani szeretnék, hogy egyszerre vagyunk állandóak és tűnékenyek. Lényünk lényegét tekintve: titok.” [8] És ez a titok az, ami a szubjektum lényege; ez a titok az, ami megmarad:

*Az idő vagyunk. A parabola, a híres,
mit a Homályos Hérakleitosz tanított.
Nem kemény gyémánt: sodró víz vagyok.
Nem végső nyugalom vár, de eltűnni végleg.*

(...)

És mégis: valami bennünk nem múlik el.

Valami bennünk mégis panaszt emel. [9]

1. A másképpen nem jelzett szövegek Somlyó György fordításai ↑
2. In: Somlyó György, *A vers a versben*, Jelenkor, Pécs, 2004. ↑
3. Matilde ehhez képest kitalált szeretőként utóbb szép pályáivet futott be. Egy Juan Bonilla nevű spanyol író ugyanis pár éve megírta (ál-)filológiai kutatómunkáját, amelyben nyomára akadt a kérdéses hölgynek egy, úgymond Borges által kedvelt fantasztikus regényben. Habár hivatkozásként cikke többek közt a Borges-művek kritikai kiadásába is bekerült, ezzel csak azt bizonyította, hogy a többi irodalomtörténész nem néz utána a forrásnak, amelyet idéz, s hogy nincs humorérzékük. ↑
4. Theophrasztosz „melankolikus”-ként jellemzi a filozófust, ez azonban akkoriban nem búskomort, hanem heves vérmérsékletűt jelentett. ↑
5. Egy másik versben: „Anyagod az idő, a szakadatlan. / Az vagy, ami ő. Minden pillanatban.” (*Ők nem te vagy*, Somlyó György fordítása) Hérakleitosz egyéb megjelenései Borgesnél összegyűjtve: Leshner, J. H., *Borges's Love Affair with Heraclitus*, in: *Philosophy and Literature*, Volume 41, Number 1A, July 2017, pp. 303-314. ↑
6. Bővebben I. Geréby György utószavát, in: *Aquinói Szent Tamás a világ örökkévalóságáról*, Jósöveg, 1998. ↑
7. Saját fordításom. Hasonló áll – prózában megfogalmazva – *Az idő újabb cáfolata* záró szakaszában: „Sorsunk (ellentétben Swedenborg poklával s a tibeti mitológia poklával) nem a valószerűtlensége miatt irtóztató; azért irtóztató, mert visszafordíthatatlan és vastörvényű. Az idő anyagából vagyok. Az idő folyó, mely magával ragad, ám én vagyok az a folyó. Tigris, amely széttép, ám én vagyok az a tigris; tűz, amely elemészt, ám én vagyok az a tűz. A világ, sajnos, valóságos; én, sajnos, Borges vagyok.” (ford.: Scholz László) ↑
8. Idézi: Shlomy Mualem, *Mazes and Amazements: Borges and Western Philosophy*, Oxford: Peter Lang Series: Hispanic studies: Culture and Ideas 76, 2017. ↑
9. Borges: *Vannak folyók* (saját ford.) ↑

kép | adobe.com